

DEVLET BAŞKANININ HALK TARAFINDAN SEÇİLDİĞİ ÜLKELERDE YÜRÜTMENİN FESİH YETKİSİ

*The Dissolution Power of the Executive Branch in Countries where the Head of
the State is Elected by the Population*

Prof. Dr. Hasan TUNÇ*
Dr. Ahmet EKİNCİ**

ÖZET

Bu çalışma başkanın halk tarafından seçildiği başkanlı sistem, başbakanlı başkanlık ve başkanlı parlamenter sistem olarak adlandırılan sistemlerdeki devlet başkanının fesih yetkisini incelemektedir. Genel kabul, yürütmenin fesih yetkisinin parlamenter sisteme ait olduğudur. Bununla birlikte özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısının başlamasından itibaren başkanın halk tarafından seçildiği ve güçlü anayasal yetkilerinin olduğu sistemlerde başkanın görev süresi dolmadan parlamentoyu feshedebildiği görülmektedir. Bu anayasal tercihin amacı ise genelde siyasi kilitlenmeleri yeni seçimler vasıtasıyla çözmektir. Çünkü bu siyasi krizler kuvvetler ayrılığından kaynaklandığı için başkan ve parlamento çoğunlukla bir anlaşmaya varamamaktadır. Fransa ve Portekiz gibi bazı ülkelerde, başkanın parlamentoyu feshetmesi konusunda anayasada herhangi bir sebepsel sınırlandırma bulunmamaktadır. Bununla birlikte Peru, Ukrayna gibi ülkelerde başkan yalnızca bir hükümet krizi olduğunda parlamentoyu feshedebilir. Son olarak Ekvador, Namibya ve Türkiye (2017 sonrası) gibi ülkelerde anayasa, başkanın parlamentoyu feshetmesi durumunda hem başkanlık hem de parlamento seçimlerinin birlikte yapılacağını düzenlemektedir.

Anahtar Sözcükler: fesih yetkisi, seçimlerin yenilenmesi, seçimlerin karşılıklı yenilenmesi, başkanlı sistemler, başbakanlı başkanlık sistemi, başkanlı parlamenter sistem

* Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğr. Üyesi., 7andhukuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2992-6793

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Arş. Gör., ahmet.ekinci@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0803-6449.

ABSTRACT

This study examines the president's dissolution power of parliament within the systems that have a strong president who is selected by the people and that are named as primer-presidential, president-parliamentary and presidentialist. The general acceptance is that the dissolution power belongs to parliamentary system. However, particularly after beginning of second half of the 20. century, in the systems that the president is elected by the people and has strong powers, the president can terminate the parliament before the expiry of the term. The aim of this constitutional choice is generally to solve political deadlocks by new elections. Due to that the deadlocks originated from separation of power, the president and parliament mostly don't tend to any agreement. In some countries such as France and Portugal, there is not any causal restriction on the dissolution power of the president in the constitution. However, in some countries such as Peru, Ukraine and Turkey (2007-2017), the president can dissolve the parliament only when there is a government crisis. This crisis frame the causal restriction in terms of the president. Lastly, in some countries such as Ecuador, Namibia and Turkey (post-2017), the constitution regulates that when the president dissolves the parliament, both the presidential election and parliamentary elections are held together.

Keywords: dissolution power, renewal of the elections, mutual termination, presidentialist systems, premier-presidential system, president-parliamentary system

GİRİŞ

Seçimlerin yenilenmesi, erken seçim ya da fesih kararı alma yetkisinin¹ çok farklı görünümüleri bulunmaktadır. Bunlar yürütme organının feshi, otomatik fesih, kendi kendini fesih, halkın geri çağırması ve karşılıklı fesihdir. Çalışmamızda yalnızca devlet başkanının (yürütme organının) parlamentoyu feshetme yetkisi incelenmektedir². Devlet başkanının fesih yetkisi, tarihî kökleri olan bir yetkidir. Fesih yetkisi temel itibarıyla parlamenter sisteme özgü ve onun ayırt edici özelliklerinden biri olarak kabul edilir. Zira kuvvetler kaynaşmasına dayanan bir sistem olan parlamenter sistemde erkler birbirlerinin görevlerine son verebilmektedir. Buna karşın kuvvetler ayrılığı prensibine dayanan başkanlık sisteminde fesih yetkisinin teorik olarak tesis edilmesi mümkün değildir. Zira başkanlık sistemi, erklerin göreve gelirken ve görevleri boyunca birbirlerinden bağımsız olmalarını gerektirir. Günümüzde ise devlet başkanının parlamento seçimlerinden bağımsız olarak halk tarafından seçildiği ve yürütme içerisinde önemli bir ağırlığının olduğu pek çok sistemde devlet başkanına parlamentoyu feshetme yetkisinin verildiği görülmektedir. Yürütmenin yasama organının görev süresini kısaltmasına imkân tanıyan bu yetkinin anayasal olarak düzenlendiği bu sistemleri ise başkanlık sistemi olarak tanımlayamayız. Bu nedenle söz konusu sistemler doktrinde farklı kategorilerde tasnif edilmeye çalışılmaktadır.

Yürütme organı içerisinde hem doğrudan halk tarafından seçilen ve önemli anayasal yetkilere sahip olan bir devlet başkanı hem de parlamentoya karşı siyasi açıdan sorumlu olan bir bakanlar kurulu bulunan sistemler, bu iki kurum arasındaki ilişki üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Eğer devlet başkanı, bakanlar kurulunu atayabiliyor fakat görevden alamıyorsa iki kurum arasında bir iş birliği söz konusudur. Yani yürütme organı, birbirine eşit iki kanattan oluşmaktadır. Bu sistemler, *başbakanlı başkanlık (premier-presidential)* sistemler olarak isimlendirilmektedir. Buna karşın devlet başkanı, bakanlar kurulunu

¹ Çalışmamızda “seçimlerin yenilenmesi”, “fesih” ve “erken seçim” kavramları birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmış olup çalışma boyunca bu kavramlardan yalnızca birini tercih etmektense cümlelerin bağlamı içerisinde her üçüne de yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında fark olmadığına dair bkz. Gözler, K. (2017a). “‘Fesih’ ve ‘Seçimlerin Yenilenmesi’ Farklı Kavramlar Mıdır? ‘Cumhurbaşkanının Meclisi Fesih Yetkisi Yoktur’ İddiası Üzerine Bir İnceleme”, http://www.anayasa.gen.tr/fesih-yenileme.html#_ftn10, (Erişim Tarihi: 29/3/2019).

² Fesih türleri ile ilgili bkz. Anayurt, Ö. (2019). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Kitabevi, s. 378-380.

hem atayabiliyor hem de görevden alabiliyor ise bu durumda hiyerarşik bir yapı oluşmaktadır. Anılan uygulamalarda bakanlar kurulunun devlet başkanına karşı muhalif olması oldukça nadirdir. Doktrinde bu sistemlere ise *başkancı parlamenter (president-parliamentary)*³ sistemler adı verilmektedir⁴. Bir de yürütme organı tek başlı ise yani devlet başkanı aynı zamanda hükûmetin de başı ise bu sistemler “*başkancı (presidentialist)*” sistemler olarak adlandırılmaktadır⁵. Başkancı parlamenter sistemleri, başkancı sistemlerin bir alt görünümü kabul etmek mümkündür. Zira bu sistemlerde de başkan ile bakanlar kurulu arasındaki ilişki hiyerarşi ilişkisi olduğundan pratikte yürütme tek başlı hâle gelmektedir. Ancak ayrımı belirtmek amacıyla başkancı parlamenter sistemler dışında kalan başkancı sistemler çalışmamızda “diğer başkancı sistemler” olarak isimlendirilmiştir⁶. Çalışmamızda devlet başkanının halk tarafından seçildiği ancak anayasal olarak önemli yetkilerinin olmadığı, sistemin bakanlar kurulu tarafından domine edildiği başkanlı parlamenter sistemler incelenmemiştir⁷. Zira bu ülkeler parlamenter sistemler olup fesih yetkisi de pratikte başbakan tarafından kullanılmaktadır.

Çalışmamızın “Kuvvetler Ayrılığı Teorisi Çerçevesinde Fesih Yetkisi ve Bu Yetkinin Muhtemel Kullanım Alanları” başlığı altında, fesih yetkisi ve kuvvetler ayrılığı arasındaki teorik bağ ele alınmış; sonrasında ise devlet başkanının halk tarafından seçildiği ülkelerde fesih yetkisinin anayasal olarak ne şekilde düzenlendiği üzerinde durulmuştur. Bu başlık altında *başbakanlı başkanlık sistemi* olarak Burkina Faso, Fransa, Litvanya, İzlanda, Mali, Polonya, Madagaskar, Nijer, Portekiz, Togo, Senegal, Tunus, Ukrayna anayasaları; *başkancı parlamenter sistem* olarak Peru, Mozambik, Gine, Gine Bissau ve Rusya anayasaları; *diğer başkancı sistemler* olarak ise Ekvador, Uruguay, Venezuela, Türkiye ve Namibya anayasaları incelenmiştir.

³ Shugart, M. S. ve Carey, J. (1992). *Presidents and Assemblies*, New York: Cambridge University Press, s. 23; Shugart, M. S. (2005). “Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns”, *French Politics*, Vol. 3, s. 333.

⁴ Shugart, M. S. ve Carey, J. (1992). s. 24-27.

⁵ Uluşahin, N. (2013). “Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sistemimize Etkileri: Türkiye’de Hükümet Sisteminin Geçirdiği Dönüşüm ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”. *Yeni Türkiye Dergisi*. Sa. 51, 331-332

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Ekinci, A. (2020). *Yükselen Bir Hükümet Sistemi Tercihi Olarak Tek Başlı Karma Hükümet Sistemleri*, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 151-220.

⁷ Bu ülkelere örnek olarak Avusturya, İrlanda, Slovakya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Hırvatistan gibi devletler verilebilir. Bkz. Özsoy, Ş. (2009). *Başkanlı Parlamenter Sistem*, İstanbul: XII Levha Yayınları, s. 87-91.

Çalışmanın “Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Açısından Devlet Başkanlarının Fesih Yetkisini Stratejik Kullanımı” başlığı altında ise somut ülke uygulamaları çerçevesinde devlet başkanının fesih yetkisini hangi kapsamda ve ne amaçla kullandığı ele alınmıştır. Bunun amacı sadece anayasal hükümlere odaklanmanın konu hakkında bir değerlendirme yapmak açısından gerekli ise de sistemler hakkında çıkarımlarda bulunabilmek için yeterli olmayabileceğidir. Bu amaçla Fransa (1962, 1968, 1981, 1988 ve 1998), Portekiz (1979, 1982, 1985, 1987, 2004), Polonya (1993), Peru (2019), Ukrayna (2007, 2014 ve 2019), Türkiye (2015) ve Ekvador (2019) incelenen ülkeler arasındadır. Bu örnekler üzerinden yapılacak çıkarımların ve değerlendirmelerin 2017 anayasa değişiklikleri sonrasında ülkemizde benimsenen karşılıklı seçimlerin yenilenmesi kurumu hakkındaki tartışmalara da katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

I. KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE FESİH YETKİSİ VE BU YETKİNİN MUHTEMEL KULLANIM ALANLARI

A. KUVVETLER AYRILIĞI SİSTEMLERİNDE FESİH YETKİSİ

Anayasal olarak fesih yetkisi sistemler arasında ve sistem içi uygulamalarda farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak en genel tanımı ile fesih yetkisi anayasal olarak bu yetkiye sahip olan siyasi aktörün yasama organının görev süresini, bu süre dolmadan önce sona erdirmek için süreci başlatma ya da doğrudan buna karar verme imtiyazı olarak tanımlanabilir⁸.

Fesih yetkisi, kurum olarak Orta Çağ Avrupası'nın monarşilerinde ortaya çıkmıştır⁹. Günümüzde dahi bu yetki, kralın (ya da parlamenter

⁸ Goplerud, M. ve Schleiter, P. (2015). “An Index of Assembly Dissolution Powers”, *Comparative Political Studies*, Vol. 49, No. 4, ss. 427-456, p. 460; Benzer yönde tanımlar için bkz. Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Kitabevi s. 117; Karamustafaoğlu, T. (1982). *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 166.

⁹ Orta Çağ Avrupası'nda parlamentolar daimî olarak toplanan kurullar değildi. Aksine kral tarafından belirli bir gündemin görüşülmesi ve karara bağlanması için toplantıya çağırılmakta, sonrasında ise tekrar dağılmaktaydı. Daimî parlamentoların “icat” edilmesi ile birlikte İngiltere’de Richard II döneminde, parlamentoların daimî olarak toplanması, kralın ise gerekli görmesi durumunda parlamentonun dağılmasına -yani feshedilmesine- karar vermesi uygulaması tercih edilmiştir. Dolayısıyla parlamenter monarşiler bakımından fesih hakkı, tartışmaya açık olmayan, doğrudan krala ait bir hak olarak görülmüştür. Bkz. Bulmer, E. (2016). *Dissolution Power*, Stocholm: International Idea Constitution-Building 16, s. 6-7; Gözler, K. (2011). s. 117-118.

sistemlerde cumhurbaşkanının) yetkileri arasında kabul edilmektedir¹⁰. Buna karşın mutlak monarşilerden parlamenter demokrasilere doğru yaklaşılmaya başladıkça demokratik meşruiyeti olmayan kralın bu yetkisini keyfî bir şekilde kullanmaya başlamasının politik krizlere neden olduğu da kolayca anlaşılmıştır¹¹. Bu nedenle zamanla kralların fesih yetkisini keyfî kullanımı sınırlandırılmış, bu yetki ancak başbakanların talep etmesi dolayısıyla kullanılabilir bir yetki hâline gelmiştir¹². Kaldı ki cumhurî rejime dayanan parlamenter sistemlerde söz konusu yetkinin kullanılmasına, *hükûmetin kurulamaması, mevcut hükûmetin güvensizlik oyları ile düşürülmesi, hükûmetin programına destek verilmemesi* gibi konu temelli ya da *parlamentonun ilk veya son yılı/altı ayında fesih yapılamaması* gibi zaman temelli bazı anayasal sınırlandırmaların getirildiği de görülmektedir¹³. Ancak şu bir gerçektir ki fesih yetkisi, monarşilerden türeyen bir hükûmet sistemi olan parlamenter sistemin ayırt edici bir özelliğidir¹⁴. Zira bu sistem içerisinde bakanlar kurulu ve parlamento uyum içerisinde çalışmalıdır. Bu uyumun bozulması ve tekrar kurulamaması hâllerinde mevcut parlamentonun feshedilerek tekrar bu uyumun kurulması yolunun aranması sistemsel bir gerekliliktir¹⁵. Bakanlar kurulunun

¹⁰ a.g.e., s. 118.

¹¹ Anayasal olarak kralın hâlen yürütmeye etkin bir figür olduğu bir parlamenter sistem dönemi bulunmaktadır. Bu dönem *ikinci parlamenter sistem* olarak kabul edilmektedir. Yürütmenin ve hükûmetin başı olarak hâlen kral etkin bir politik figür olmasına karşın parlamentonun da bakanları siyasi olarak görevden alma yetkisi bulunmaktaydı. Söz konusu sistemde kral hükûmeti kontrol etmesine karşın bütçeyi kabul etme yetkisi parlamentonun elindeydi. Buna karşın parlamento bütçe vasıtasıyla yürütmeyi denetleyebilmesine karşın kabineyi elde edememekte, bakanlıklar kralın arzusuna göre belirlenmekteydi. Zira kral, sahibi olduğu fesih yetkisi sayesinde muhalif bir kabine kurulmasını engellemekteydi. Bu noktada kralın muhalif bir parlamento ile karşılaştığında üç seçeneği bulunmaktaydı. Bu seçenekler (1) parlamentoyu feshetme, (2) parlamentoyu baskılama/süresiz kapatma ya da (3) yönetimde söz sahibi olmalarına müsaade etme idi. Örneğin *Fransa Kralı Charles X, 1830 yılında kendi iradesini parlamentoya dayatmaya çalıştığı tahtından olmuştur. Buna karşın halefi olan Louis-Philippe, gerekli desteği elde edemediği gerekçesiyle tam 4 kez parlamentoyu feshetmiş ve hepsinde de kendi istediği parlamento çoğunluğunun oluşmasını sağlamıştır. Keza İran'da parlamento çoğunluğu ne vakit muhalif bir çoğunluk tarafından oluşturulsa (örneğin 1907, 1911-1914, 1949-1951 ve 1961-1963), Şah parlamentoyu feshetme yolunu tercih etmiştir. Keza Ürdün'de Kral Hüseyin 1956 yılında, Fas'ta Kral 2. Hasan 1965 yılında, Nepal'de 1959 yılında kral, muhalefet partilerinin çoğunluğu oluşturması nedeniyle parlamentoyu süresiz feshetmiştir. Bkz. Przeworski, A., Asadurian, T. ve Bohlken, A. T. (2012). The Origins of Parliamentary Responsibility, *Comparative Constitutional Design*, (der. Tom Ginsburg), New York: Cambridge University Press, p. 108, 111.*

¹² Gözler, K. (2011). s. 119.

¹³ Gözler, K. (2011). s.120-122; Bulmer, E. (2016). s. 7.

¹⁴ Shugart, M. S., Carey, J. (1992). s. 18-22.

¹⁵ Strom, K., Swindle, S. M. (2000). The Strategic Use of Parliamentary Dissolution Powers, içinde *Parliamentary Control of Executive*, Directed by Thomas Lancaster, Manuel Sanchez de Dios, Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research, Copenhagen, 2000, s. 3-4.

parlamentoya karşı siyasi açıdan sorumlu olmasının *panzehri* güvensizlik oyları karşısında ileri sürebileceği fesih yetkisidir. Kaldı ki literatürde fesih yetkisi ile güvenoyu silahlarının “*simetrik siyasi silah*” olarak adlandırıldıkları görülmektedir¹⁶. Zaten bu nedendir ki parlamenter sistem, *kuvvetler ayrılığı* (*separation of powers*) sistemi olarak değil *kuvvetler kaynaşması* (*fusion of powers*) sistemi olarak tanımlanabilmektedir¹⁷.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, erklerin birbirlerinin görev süresi üzerinde etkili olamaması üzerine kuruludur. Zira Madison’un Federalist Yazıları’nın (*Federalist Papers*) 51 No.lu bölümünde ifade ettiği üzere kuvvetler ayrılığı, yasama, yürütme ve yargının her birinin kendi yetki alanında söz sahibi olmasını ve bu sayede birbirlerini denetleyebilmesini amaç edinir. Madison’a göre bunu sağlamanın yollarından biri de erklerin personel bakımından olabildiğince farklılaştırılmasıdır. Bu ise ilgili erke hâkim olan personelin diğer erklerden bağımsız olarak göreve gelmesi ile sağlanır¹⁸. Açıktır ki bu olgu, bir erkin personelinin diğer erklerin müdahalesi olmaksızın göreve devam edebilmesini de içerir. Görüldüğü üzere kuvvetler ayrılığı sisteminde, birbiri ile “uyumlu” ve aynı iradeye dayalı bir çoğunluğun hem yasamada hem de yürütme organında tezahür etmesi parlamenter sistemdeki kadar şart olmadığı gibi arzu edilmeyen de bir durumdur. Zira denge ve denetleme mekanizmalarının işletilebilmesi ve parlamentonun etkin bir denetleme yapabilmesi bakımından parlamentonun yürütmenin müdahalesi ile görevine son verilmeyeceğinden emin olması elzemdir¹⁹. Bu nedenle devlet başkanının yasamadan ayrı olarak halk tarafından seçildiği ve önemli anayasal yetkilere sahip olduğu sistemlerde anayasal olarak fesih yetkisinin bulunmasının bu sistemi kuvvetler ayrılığına dayanmaktan, dolayısıyla da başkanlık sistemi olmaktan çıkardığı açıktır²⁰.

Devlet başkanının halk tarafından seçildiği ve yürütme içerisinde

¹⁶ Anayurt, Ö. (2019). s. 374.

¹⁷ Strom, K. ve Swindle, S. M. (2000). s. 3.

¹⁸ Hamilton, A.; Madison, J. ve Jay, J. (2008). *The Federalist Papers*, No. 51, (Ed.) Lawrence Goldman, New York: Oxford University Press, s. 256-260.

¹⁹ Örneğin Shugart, fesih yetkisinin karakteristik olarak başkanlık sistemine uygun olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Shugart, M.S. (2006). *Comparative Executive-Legislative Relations, içinde*, R. A. W. Rhodes, Sarah A. Binder, Bert A. Rockman (der.) *The Oxford Handbook of Political Institutions*, New York: Oxford University Press, s. 358.

²⁰ Benzer yönde bkz. Özsoy Boyunsuz, Ş. (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemleri*, İstanbul: İmge Kitabevi, s. 151-152; Açıllı, M. (2018). *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, s. 24 vd; Gözler, K. (2017b). *Elveda Anayasa*, Bursa: Ekin Kitabevi, 3. Baskı, s. 57.

belirgin bir rolü olduğu sistemlerin önemli bir kısmında anayasal olarak fesih yetkisinin düzenlendiği görülmektedir. Bu sistemler, yürütmenin iki başlı olduğu başbakanlı başkanlık sistemleri (*premier-presidential systems*) ile bakanlar kurulunun devlet başkanı karşısında ikincil bir konumda bulunduğu *başkancı-parlamenter sistemler ile yürütmesi tek başlı olmakla birlikte fesih yetkisine anayasal olarak yer veren başkancı sistemlerdir*²¹. Fesih yetkisinin anayasal olarak düzenlendiği bu sistemlerde fesih yetkisi doğrudan devlet başkanı tarafından kullanılmaktadır. Parlamenter sistemlerle kıyaslandığında ise devlet başkanının bu yetkiyi kullanmak bakımından daha serbest olduğu görülmektedir. Zira parlamenter sistemlerde gerek kral gerekse de cumhurbaşkanı, bu yetkiyi hükûmetin tavsiyesi üzerine kullanabilir. Aksinin modern parlamenter sistem ile uyuşmadığı düşünülür²². Buna karşın karma sistemlerde durum farklıdır. Bu sistemlerin anayasal açıdan incelenmesinde sırasıyla fesih yetkisine *konu bakımından getirilen sınırlandırmalar, zaman bakımından getirilen sınırlandırmalar, feshin teklif edilmesi bakımından yetkili makam ve karşılıklı seçimlerin yenilenmesi* şeklinde bir tasnif söz konusu olabilir.

İncelenen şartlardan ilki *konu bakımından sınırlandırmalardır*. Başbakanlı başkanlık sistemleri, başkancı parlamenter sistem ve diğer başkancı sistemler olarak çalışmamızda incelenen 24 devlet içinden 9'u başbakanlı başkanlık sistemi, 2'si diğer başkancı sistemlerden olmak üzere 11'inin (%45.83)²³ anayasasına göre başkan herhangi bir nedene ihtiyaç duymaksızın parlamentoyu feshedilmektedir. Buna karşın 5'i başbakanlı başkanlık sistemi, 5'i başkancı parlamenter sistem ve 3'ü diğer başkancı

²¹ Tek başlı karma sistemler, yürütmede hâkim pozisyonun devlet başkanına ait olduğu sistemlerdir. Bu sistemlerde bir kabine bulunsa ve bu kabine parlamento karşısında siyasal açıdan sorumlu olsa bile devlet başkanı kabineyi hem atama hem de görevden alma yetkisine sahiptir. Dolayısıyla kabine ile devlet başkanı arasındaki ilişki açıkça bir "hierarchy" ilişkisi olduğundan bu sistemlerde yürütme organı tek başlı kabul edilmelidir. Bu nedenle de çalışmamızda yarı başkanlık sistemleri içerisinde sayılan "başkancı parlamenter sistemler" (*presidentialist parliamentary systems*) bu grupta sayılmıştır.

²² Pek çok parlamenter monarşide kralın bu yetkisine anayasal olarak sınır getirilmemiştir. Buna karşın devlet başkanının bu yetkisini başbakanın tavsiyesi ve/veya talebi üzerine kullanabileceği kabul edilmektedir. Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). "Constitutional Power and Competing Risks: Monarchs, Presidents, Prime Ministers, and the Termination of East and West Cabinets", *American Political Science Review*, Vol. 103, No. 3, s. 499.

²³ Başbakanlı başkanlık sistemleri, Fransa başta olmak üzere Burkina Faso, İzlanda, Mali, Madagaskar, Nijer, Portekiz, Togo, Senegal iken diğer başkancı sistemler Türkiye ve Namibya'dır. Gine Anayasası'nın 93. maddesine ve Guinea Bissau Anayasası'nın 69. maddesine göre başkan, yasama ve yürütme arasında bir gerilim var ise parlamentoyu feshetme yetkisine sahiptir. Ancak söz konusu "gerilim" oldukça geniş bir nitelik arz ettiğinden konu bakımından bir sınır olarak görülmemiştir.

sistemler olmak üzere geri kalan 13 devletin (%54.16) anayasasında, fesih için hükûmetin göreve başlarken parlamentodan güvenoyu alamaması²⁴ ya da görevine devam eden bir kabinenin parlamento tarafından görevden alınması sonrasında anayasal olarak öngörülen süre içerisinde yeni hükûmetin kurulamaması ya da belirli bir süre içerisinde kabinenin üst üste iki kez güvensizlik oyu ile düşürülmesi²⁵ öngörülmektedir. Yalnızca Polonya'da hükûmet tarafından sunulan bütçenin parlamento tarafından reddedilmesi parlamentonun feshedilmesi sebebi olarak öngörülmüştür²⁶. İncelediğimiz diğer başkanlı sistemlerden Venezuela ve Uruguay'da ise parlamentonun bakan(lar)a ya da başkan yardımcısına güvensizlik oyu vermiş olması²⁷ durumunda başkan parlamentoyu feshedebilmektedir.

İncelenen ülkelerin bir kısmı, başkanın parlamentoyu feshedebilmesi açısından birtakım ekstra şartlar getirmektedir. Bu şartlar ise süre bakımından getirilen sınırlandırmaları oluşturur. Bu kapsamda (1) parlamentonun göreve başlamasından sonra belirli bir sürenin geçmesi²⁸, (2) parlamentonun görevinin sona ermesine belirli bir süreye kadar yaklaşmış olması²⁹, (3) devlet başkanının görevinin bitmesine

²⁴ Bu ülkeler Mozambik, Rusya (m. 111), Litvanya (m. 58), Polonya (Başkan hükûmeti atadıktan sonra hükûmet programını 14 gün içerisinde parlamentoya sunar ve güvenoyu ister. Parlamento en az üyelerinin yarısı ile toplanır ve mutlak çoğunluk ile güvenoyu vermez ise hükûmet düşer. Buna karşın parlamento kendi başbakanını ve bakanlar kurulunu oluşturur ve oylar. Bu kabineyi başkan Bakanlar Kurulu olarak atar. Eğer parlamento kendi kabinesini kuramaz ise 14 gün içinde başkan kabineyi tekrar kurar ve parlamento basit çoğunluk ile güvenoyu vermelidir. Eğer bu güvenoyu verilmez ise başkan parlamentoyu fesheder. m.154-155), Tunus (m. 89, 99) ve Ukrayna (m.90).

²⁵ Bu ülkeler Peru (bir dönemde iki kez güvensizlik oyu verilmesi-m.134/1), Rusya (üç ay içinde iki kez güvensizlik oyu verilmesi-m. 117), Litvanya (60 gün içinde iki kez güvensizlik oyu verilmesi-m.58), Ukrayna (kabinenin güvensizlik oyu ile düşürülmesi sonrasındaki 60 gün içinde yeni kabinenin kurulamaması-m.90); Tayvan (kabinenin güvensizlik oyları ile düşürülmesi sonrasındaki 10 gün içinde yeni kabinenin kurulamaması-ek m. 2).

²⁶ Bkz. Polonya Anayasası, m. 225.

²⁷ Venezuela'da (m.240) ve Uruguay'da (m.148) başkanın bu yetkiyi kullanabilmesi için parlamentonun bir ya da birden fazla bakanı ya da başkan yardımcısını güvensizlik oyları neticesinde görevden alması, fesih yetkisinin kullanılabilmesi için bir ön gereklilik olarak öngörülmektedir. Uruguay'da parlamento bir bakana güvensizlik oyları ile görevden alır ise başkan bu kararı veto edebilir. Parlamento bu vetoyu üye tam sayısının 3/5'i ile aşamaz ise başkan parlamentoyu fesheder. Eğer parlamento bu nisap ile vetoyu aşar ise hem fesihten kurtulur hem de bakan görevden alınır. Bkz. Uruguay Anayasası m.148.

²⁸ Bu ülkeler Portekiz (parlamento göreve başladıktan sonraki 6 ay), Rusya (parlamento seçildikten sonraki bir yıl), Senegal, (parlamentonun göreve başlamasından sonraki iki yıl-m. 87), Tunus, yasama seçimlerini takip eden 6 ay), Ukrayna, (parlamentonun göreve başlamasından sonraki bir yıl-m. 90), Gine Bissau (parlamento seçildikten sonraki 12 ay-m. 94).

²⁹ Bu ülkeler Peru (parlamentonun görev süresinin son yılı-m.134), Tunus, (parlamentonun görev süresinin bitmesine 6 aydan az bir süre kalması m.77), Ukrayna (parlamentonun görev süresinin bitmesine bir yıldan az bir süre kalması-m.90)

belirli bir süreye kadar yaklaşmış olması³⁰ ya da (4) devlet başkanının zaten fesih yetkisini kullanmış olmasından sonra belirli bir sürenin geçmesinin öngörülmesi³¹, (5) hükûmete güvenoyu verildikten sonra belirli bir sürenin geçmesinin öngörülmesi³² (6) parlamentonun devlet başkanı aleyhine impeachment sürecini başlatmış olmasından sonra bu sürecin neticelenmesine kadar geçen sürede fesih yasaklanmasının³³ öngörülmesi, incelediğimiz ülkelerde devlet başkanının fesih yetkisini süre bakımından sınırlayan şartlardır. Söz konusu şartlardan yalnızca biri anayasal olarak düzenlenebileceği gibi birkaçının aynı anda düzenlenmesi de söz konusu olabilir. Örneğin Tunus, Ukrayna, Rusya gibi ülkelerde bu şartlardan birkaçının anayasal olarak düzenlendiği görülmektedir.

Başkanın fesih yetkisine getirilen zaman bakımından sınırlandırmalardan biri de *olağanüstü dönemlerde* fesih yetkisinin kullanılmasına ilişkindir. Başbakanlı başkanlık ve başkancı parlamenter sistemler olmak üzere incelenen anayasaların 14'ünde (%58.3) başkanların olağanüstü dönemlerde bu yetkisini kullanması yasaklanmaktadır³⁴. Buna karşın diğer başkancı sistemlerde böyle bir sınırlama söz konusu değildir.

İncelenen ülkelerde fesih yetkisinin kullanılması başkana aittir. Bu yetkinin kullanılması bakımından başkanın başka bir makamın iznine ya da teklifine ihtiyacı bulunmamaktadır³⁵. Yalnızca Ekvador'da başkan, parlamentonun anayasal olarak sahip olmadığı bazı yetkileri haksız bir biçimde devralması durumunda parlamentoyu feshetmek istediğinde öncesinde Anayasa Mahkemesinin lehe kararını elde etmelidir (mad. 148).

³⁰ Bu ülkeler Litvanya (başkanın görev süresinin bitmesine 6 aydan az bir süre kalması-m.58), Portekiz, (başkanın görev süresinin bitmesine 6 aydan az bir süre kalması-m.172), Tunus, (başkanın görev süresinin bitmesine 6 aydan az bir süre kalması m.77), Ukrayna (başkanın görev süresinin bitmesine bir yıldan az bir süre kalması-m.90) ve Venezuela (başkanın görev süresinin bitmesine bir yıldan az bir süre kalması- m. 24), Gine Bissau (başkanın görev süresinin bitmesine 6 aydan daha az bir süre kalması-m. 94).

³¹ Bu ülkeler, Fransa (erken seçimler yapıldıktan sonraki bir yıl-m.12), Burkina Faso (Erken seçimler yapıldıktan sonraki bir yıl-m. 50), Litvanya (erken seçimler yapıldıktan sonraki 6 ay-m. 58), Mali (erken seçimler yapıldıktan sonraki bir yıl-m. 42), Madagaskar (erken seçimler yapıldıktan sonraki 2 yıl-m. 60), Nijer (erken seçimleri takip eden 24 ay-m. 59).

³² Buna örnek Tunus'tur. Tunus Anayasası'na göre hükûmete güvenoyu verildikten sonraki 6 ay parlamento feshedilemez (m. 77).

³³ Buna örnek Rusya (m. 109) ve Türkiye'dir. 1982 Anayasası'nın 105/4 hükmüne göre "hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz."

³⁴ Bu ülkeler, Fransa (m. 16), Peru (m. 134), Gine (m. 93), Burkina Faso (m. 59), Mali (m. 50), Portekiz (m. 172), Togo (m. 94), Tayvan (ek m. 2.), Nijer (m. 67), Senegal (m. 52), Tunus (m. 80), Mozambik (m. 189), Gine (m. 90), Gine Bissau (m. 94) ve Rusya'dır (m. 109).

³⁵ Namibya'da başkanın bu yetkiyi kullanabilmesi için kabinenin teklifte bulunması (m. 57) gerekli iken başkan bu ülkede hem kabineyi atama hem de görevden alma yetkisine sahip olduğundan teklif şartının basit bir formalite olduğu söylenebilir.

Diğer yandan bazı ülkelerde başkanın bu yetkisini kullanmasından önce bazı anayasal kurumların görüşünü alması gerektiği düzenlenmektedir. Ancak bu görüşmeler bağlayıcı değildir. Takdir yetkisi başkana aittir. Fesih yetkisini kullanmadan önce başkanın hükûmet/başbakan ile³⁶ meclis başkanı ile³⁷ parlamentoda temsil edilen partiler/liderleri ile³⁸ görüşmesi öngörülebilmektedir. Buna karşın incelenen 24 devletin 12'sinde (%50)³⁹ herhangi bir ön görüşme şartı bulunmamaktadır. Tamamı diğer başkancı sistemlerde olmak üzere incelenen ülkelerin 3'ünde (%12.5) başkanın fesih yetkisini kullanımına sınırlandırmalardan ziyade cezanın getirildiği görülmektedir⁴⁰. Bu ceza ise başkanlık seçimlerinin de parlamento seçimleri ile birlikte yenilenmesidir.

İncelenen sistemler, başkanın sahibi olduğu fesih yetkisi nedeniyle kuvvetler ayrılığından ayrılmaktadır. Dolayısıyla başkanlık sistemi değıllerdir. Peki, sistem içerisinde başkanın fesih yetkisine sahip olması bir sistemi doğrudan anti-demokratik bir sistem olarak kabul etmek için yeterli midir?⁴¹ Kanımızca bu sorunun cevabı hayırdır. Çünkü bir kere Fransa ve Portekiz gibi başkana bu yetkinin oldukça geniş bir takdir alanı sunduğı sistemler, demokratikliği ve özgürlük anlayışları tartışmalı olmayan ülkelerdir. Her ne kadar Weimar Cumhuriyeti'ndeki benzer düzenlemelerin krize yol açtığı ifade edilmekte ise de⁴² bunu sadece fesih yetkisiyle açıklamak zordur⁴³. Dolayısıyla spesifik örnek(ler)den hareketle fesih yetkisi ile anti-demokratiklik arasında doğrudan bağ kurmak mümkün görülmemektedir.

³⁶ Bu ülkeler Fransa (m. 12), Burkina Faso (m. 50), Mali (m. 42), Madagaskar (m.60), Nijer (m.59), Togo (m. 68), Senegal (m. 87)'dir.

³⁷ Bu ülkeler Fransa (m. 12), Polonya (m. 98), Ukrayna (m. 90), Guinea Bissau (m. 69), Burkina Faso (m. 50), Mali (m. 42), Madagaskar (m. 60), Nijer (m. 59), Togo (m. 68), Senegal (m. 87), Tayvan'dır (ek m. 2).

³⁸ Bu ülkeler Portekiz (m. 133), Guinea Bissau (m. 69), Ukrayna'dır (m. 90).

³⁹ Bu ülkeler, Peru, Mozambik, Rusya, Gine, Litvanya, İzlanda, Tunus, Ekvador Uruguay, Venezuela, Türkiye ve Namibya'dır. Ekvador'da başkan, parlamentonun anayasada yer almamasına karşın bazı yetkileri devraldığı gerekçesiyle parlamentoyu feshetmek için Anayasa Mahkemesinin lehe onayına ihtiyaç duyar. Bunun haricinde siyasi krizler ve iç ayaklanmalar durumunda ya da Ulusal Gelişme Planı'nın engellenmesi durumunda fesih yetkisini özgürce kullanabilir (m. 148).

⁴⁰ Bu ülkeler, Ekvador, Türkiye ve Namibya'dır.

⁴¹ Doktrinde, devlet başkanına fesih yetkisi tanınmasının hem bazı istisnalar dışında sistemi antidemokratik bir nitelik taşıdığına hem de tehlikeli olduğunu ileri sürülmektedir. Bkz. Anayurt, Ö. (2019). s. 376.

⁴² a.g.e., s. 376.

⁴³ Zira 1929'dan beri Avusturya'da da benzer düzenlemeler söz konusu ise de uygulamanın çok farklı gerçekleştiği görülmektedir. Shugart, M. S. (2005). s. 340.

B. BAŞKAN TARAFINDAN FESİH YETKİSİNİN ETKİN BİR ŞEKİLDE KULLANILMASINA ETKİ EDEN UNSURLAR

Parlamentar sistemin uygulandığı Danimarka, İspanya ve İngiltere⁴⁴ gibi gelişmiş ülkelerde fesih yetkisinin etkin bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Öyle ki anılan ülkelerde monarkın başbakanın talebini geri çevirememesi nedeniyle sıklıkla erken seçim yapılabilmektedir⁴⁵. Bu ülkelerde parlamentonun normal yasama dönemini tamamlaması neredeyse kural değil istisna bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁶.

Halk tarafından seçilen devlet başkanı politik bir figür hâline gelmekte⁴⁷ ve önemli anayasal yetkiler kullanmaktadır. Kullandığı anayasal yetkilerin onu yürütme içerisinde baskın siyasi figür hâline getirmesi de devlet başkanına politikaya aktif bir şekilde müdahale etme imkânı vermektedir⁴⁸. Dolayısıyla bu sistemlerde *fesih yetkisinin devlet başkanı* tarafından aktif bir şekilde kullanılabilmesi mümkündür. Buna karşın anılan sistemlerde parlamenter sistemlere kıyasla fesih yetkisinin kullanılmasının daha nadir olduğu da ileri sürülmektedir⁴⁹.

⁴⁴ İngiltere’de başbakanlar siyasi amaçlarla monarktan sıklıkla fesih yetkisini kullanmasını talep etmeydi. Bunun önüne geçebilmek adına 2011 yılında geçirilen *Fixed-term Parliaments Act*’ kanunu ile buna bir sınırlama getirilmiştir. Bu kanuna göre başbakan ancak hükümetin güvenoyu isteyip alamaması ve akabindeki 14 gün içerisinde yeni hükümetin de kurulamaması olması durumunda parlamentonun feshini talep edebilmektedir. Ayrıca parlamento, üye tamsayısının 2/3’ü ile erken seçim kararı alabilir. Bkz. İnternet: Fixed-term Parliament Act, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/section/2/enacted>, (e.t. 20.3.2020).

⁴⁵ Ampirik veriler, parlamenter sistemlerde en çok fesih yetkisinin monarşilerde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Buna göre 1945-2000 yılları arasında Danimarka’da 31 hükümet kurulmuş iken 20 erken seçim yapılmıştır. İngiltere’de 1945-2000 yılları arasında 20 hükümet kurulmuş 10 erken seçim yapılmıştır. İspanya’da, 1977-2000 yılları arasında 8 hükümet kurulmuş iken 6 erken seçim yapılmıştır. Bergman, T. M., Wolfgang C., Strom, K., Blomgren, M. (2003). *Democratic Delegation and Accountability: Cross-national Patterns*, içinde Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman (der.) *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, New York: Oxford University Press, s. 164-165.

⁴⁶ Kayser, OECD ülkelerinde erken seçimi anayasal olarak düzenlemeyen Norveç, ABD ve İsviçre gibi ülkeler dışında erken seçimin oldukça yaygın olduğunu ifade etmektedir. Bu ülkelerin önemli bir kısmının parlamenter sistem olduğu unutulmamalıdır. Bkz. Kayser, M. A. (2005). “Who Surfs, Who Manipulates? The Determinants of Opportunistic Election Timing and Electorally Motivated Economic Intervention”, *American Political Science Review*, Vol. 99, No. 1, s. 18.

⁴⁷ Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). “Presidential Influence on Parliamentary Election Timing and the Electoral Fate of Prime Ministers”, *The Journal of Legislative Studies*, Doi: 10.1080/13572334.2018.1477273, s. 2.

⁴⁸ Tavits, özellikle bölünmüş iktidar dönemlerinde veya kohabitasyon dönemlerinde devlet başkanının politikaya aktif müdahale etmek konusunda daha hevesli olduğunu ifade etmektedir. Tavits, M. (2008). *Presidents with Prime Ministers*, New York: Oxford University Press, s. 36-39; Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 2.

⁴⁹ Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). s. 496; Smith, A. (2003). “Election Timing in Majoritarian Parliaments”, *B. J. Pol. S.*, Vol. 33, s. 317.

Bu noktadaki ikinci farklılık ise parlamenter sistemlerde bir başbakanı fesih kararı almak noktasında motive eden hususlar ile devlet başkanını bu kararı almak konusunda motive eden unsurlar arasındadır. Genelde bir başbakan, seçimleri erkene alarak seçim zaferi kazanmayı ve mevcut görev süresinin kalanını feda ederek bir sonraki yasama döneminde de hükûmette kalmayı amaç edinir⁵⁰. Buna karşın incelediğimiz ülkelerdeki devlet başkanının aynı arzuyu taşıdığı düşünülemez. Zira incelediğimiz sistemlerin çoğunda fesih ile birlikte başkanın seçimleri yenilenmemektedir. Dolayısıyla devlet başkanının bir sonraki dönemi de garantilemek için seçimlere gitmesi söz konusu değildir. Öyle olsa dahi devlet başkanının görev süresine anayasal olarak sınır getirilmektedir⁵¹. Dolayısıyla başkanın “bir dönem daha iktidarda kalmak arzusu” ile parlamentoyu feshetme düşüncesi, başbakanları kadar yoğun olmayabilir⁵². Bununla birlikte başkanın erken seçim kararı almak konusunda teşvik eden ana etmen, muhalif bir parlamentodan kurtulmak ve kendi eğilimlerine yakın bir parlamento ile çalışmaktır⁵³. Yine de başkanın bu arzusuna ulaşması için onu motive eden kurumsal olan ve olmayan bazı unsurlar vardır. Bu unsurlar *anayasal sınırlar, avantajlı politik durum ve kriz durumu* şeklinde tasnif edilebilir.

Anayasal sınırlar, başkanın fesih yetkisini kullanması noktasında getirilen konu ve süreye ilişkin sınırlar ile başkanın bu yetkiyi kullanması ile ilgili öngörülen cezalardır. Tsebelis’in veto oyuncularını (*veto players*) görüşüne göre, bir kararın alınmasına ne kadar fazla aktör dâhil olur ise kararın alınması süreci o oranda zorlaşır. Zira bu aktörlerin kararın alınmasında görüş birliğinde olması gerekir⁵⁴. Bu durumda anayasal

⁵⁰ Bu feda etme olgusuna fırsat maliyeti (opportunity cost) adı verilmektedir. Bkz. Balke, N. S. (1990). “The Rational Timing of Parliamentary Elections”, *Public Choice*, Vol. 65, 1990, s. 202-203; Goplerud, M., Schleiter, P. (2015). s. 449.

⁵¹ Başkanların görev sınırı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ekinci, A. Kaplan Arık, A. (2020). “Devlet Başkanının Anayasal Dönem Sınırını Uzatan ya da Ortadan Kaldıran Anayasa Değişikliklerinin Anayasa Değiştirme İktidarının Kötüye Kullanılması Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 2020/1, ss. 71-122, s. 76-87.

⁵² Gül, C. (2020). *Demokrasi Teorisi Açısından Başkanlık/Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Demokratik Değeri*, Ankara: Adalet Kitabevi, s. 338.

⁵³ Şüphesiz bunun nedenlerinden biri, devlet başkanının anayasal olarak görev sınırına sahip olması ve incelenen ülkelerin önemli bir kısmında devlet başkanının fesih yetkisini kullandıktan sonra kendisinin seçimlerinin yenilenmeyecek olmasıdır. Goldey, D. B. (1998). “The French General Election of 25 May-1 June 1997”, *Electoral Studies*, Vol. 17, No. 4, 1998, s. 537; Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). s. 501.

⁵⁴ Tsebelis, G. (1995). “Decision-making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism”, *British Journal of Political Science*, Vol. 25, s. 293, 295-296, 301-302.

olarak sisteme entegre edilen ve gerçekleşmesi gerekli olan şartlar için aktör olarak belirlenen kurumların eylemleri, başkanın bu kararı almasını zorlaştırabilir⁵⁵. Bu durumda ne kadar az anayasal engel var ise veya fesih yetkisi ne ölçüde başkanın elinde toplanmakta ise o ölçüde başkanın fesih yetkisini rahatlıkla kullanabileceği düşünülebilir⁵⁶. Fransa ve Portekiz gibi konu sınırlandırmalarının getirilmediği örnekler başkana en geniş yetkiyi tanıyan anayasalar olarak kabul edilebilir. Bu durumda başkan -*anayasada yer alan süreye ilişkin şartlara da uyduğu ölçüde*- avantajlı olarak değerlendirdiği durumlarda bu yetkisine kolayca başvurabilir. Dolayısıyla pratikte, fesih yetkisinin en çok bu tür ülkelerde gerçekleşmesi beklenebilir⁵⁷.

Fesih yetkisinin kullanımına *konu yönünden* getirilen sınırlandırmalar, başkanın bu yetkiyi daha nadir kullanmasını sağlar. Esasında bu sınırlandırmalar, başkanın fesih yetkisini kullanabilmesi için gerçekleşmesi gerekli olan ön şartları oluşturmaktadır. Bu noktada en dikkat çeken husus, “hükûmetin kurulamaması”dır. Bu olgu, parlamento ile başkan arasındaki bir uzlaşmayı ve iş birliğini gerekli kılması nedeniyle başkanın sınırlar⁵⁸. Başkan bu yetkisini kullanmadan evvel, parlamentonun mevcut hükûmeti görevden alması ve yeni hükûmetin kurulamaması nedeniyle siyasi bir krizin ortaya çıkması gerekir. Yani konu yönünden sınırlandırmalar, siyasi krizlerin çözülebilmesi ve hükûmete işlerlik kazandırılabilmesi açısından başkana verilmiş bir yetkidir. Bu nedenle keyfî kullanımı beklenmez. Ancak tahmin edilebileceği üzere hükûmetin kurulamaması, *sunî* ya da *gerçek olmayan güvenoylaması* vasıtasıyla başkan tarafından “tasarlanabilecek” bir olgudur⁵⁹. Dolayısıyla bu tür durumlarda

⁵⁵ Bulmer, E. (2016) s. 12; Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). s. 502, 507; Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 5.

⁵⁶ Strom, K., Swindle, S. M. (2000). s. 2, 15; Schleiter ve Morgan-Jones'e göre fesih yetkisine anayasal olarak sınır getirilmiş olması durumunda erken seçim ihtimali %17 gibi bir orana düşmektedir. Bu ihtimal parlamenter sistemler ve yarı başkanlık sistemleri açısından anlamlı farklılıklar ortaya koymamaktadır. Bkz. Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). s. 496-497, 507.

⁵⁷ Bergman, T., Müller, W. C., Strom, K. /Blomgren, M., (2003). s. 164-165.

⁵⁸ Shugart, M. S. (2005). s. 341.

⁵⁹ Örneğin Alman Anayasası, feshin gerçekleşebilmesi için hükûmete güvenoyu verilmemesi ve hükûmetin kurulamamasını şart koşmaktadır. Bununla birlikte 1972 yılında, 17.12.1982'de ve 2005 yılında, başbakanlar, sırf bu anayasal şartı gerçekleştirerek parlamentonun feshedilmesi amacıyla, parlamentoda çoğunluğa sahip olmalarına karşın hükûmetin talep ettiği güvenoyunun parlamento tarafından verilmemesini sağlamışlardır. Böylece erken seçime giderek bir sonraki seçimlerde parlamentonun çoğunluğunu tekrar elde etmeyi amaç edinmişlerdir. 1982 tarihli örnekte muhalefet bu pratiğin anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşsa da Mahkeme, bunun anayasaya uygun olduğuna karar vermiştir. Bkz. Göztepe, E. (2010). Federal Alman Anayasası'nda

da, ilk durumdan daha az olması beklenmekte ise de başkan fesih için gerekli ortamı oluşturabildiği ölçüde, bu yetkiye başvurmakta tereddüt etmeyecektir. Ancak bu durumda suni de olsa bir siyasi kriz vuku bulacağından başkanın fesih yetkisini kullanması durumunda seçimleri kazanacağı noktasında bir inanca sahip olması gereklidir. Başkanın keyfi bir şekilde fesih kararı almasını engelleyebilecek en güçlü anayasal sınır ise fesih yetkisinin kullanılması durumunda anayasal olarak bir cezanın öngörülmüş olmasıdır⁶⁰. Bu anayasal tercih ise Namibya’da (mad. 57), Ekvador’da ve 2017 değişiklikleri sonrasında Türkiye’de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu ülkelerde fesih yetkisi, adeta kullanılmamak için düzenlenmiş olduğu ileri sürülebilir⁶¹.

Anayasal sınırlar ile ilgili olarak ampirik veriler de bu teoriyi doğrulamaktadır. Zira Morgan-Jones ve Schleiter’in yakın tarihli çalışmasına göre başkanın fesih yetkisinin anayasal olarak güçlü olduğu ülkelerde gerçekleştirilen seçimlerin %44’ü erken seçim iken konu bakımından veya süre bakımından sınır getirilen ülkelerde bu oran %26’dır⁶².

Başkanın fesih yetkisini kullanmak noktasında hesaba katması gereken bir diğer husus “*avantajlı politik durum*” olgusudur. Başkanın incelenen ülkelerde bir siyasi figür olduğu düşünüldüğünde seçimlerin yenilenmesine karar verebilmesi için bir diğer şart, kendi partisi ya da koalisyonunun seçimlerden avantajlı bir konumda ayrılacağı yönünde bir inancı olmasıdır⁶³. Yani başkanın ya da partisinin popülaritesi yüksek ve seçimleri kazanmak konusundaki belirsizlik düşük ise erken seçim önemli bir seçenek hâline gelmektedir⁶⁴. Bu noktada seçmenlerin oy

Güvensizlik Oyu Sonucu Yasama Meclisinin Feshi Kurumu, içinde Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu’na Armağan, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 335-373, s. 342 vd; Schleiter, P., Morgan-Jones, E. (2009). s. 499.

⁶⁰ Lijphart, A. (2006). *Demokrasi Motifleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (Çev.) Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, İstanbul: Salyangoz Yayınları, s. 124-125.

⁶¹ Gül, C. (2020). s. 335-341.

⁶² Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 8.

⁶³ Örneğin Fransa’da Başkan Giscard kendi partisi parlamentoda azınlık durumunda olmasına karşın bir erken seçim kararı alınması durumunda kendi seçmenine dahi bu erken seçim kararını izah edemeyeceğini düşünmüş ve bu karardan vazgeçmiştir. Bu muhtemel yenilgiyi bertaraf ettikten sonra girdiği başkanlık yarışını ise %1 oy farkla Mitterand karşısında kazanabilmiştir. Benzer şekilde Başkan Chirac da 1993-1995 yılları arasında, büyük fakat bölünmüş durumdaki muhafazakâr bir çoğunluğa dayanan parlamentoyu girişiminden benzer bir gerekçe ile vazgeçmiştir. Bkz. Goldey, D. B. (1998). s. 537; Shugart, M. S. (2005). s. 339.

⁶⁴ Balke, N. S. (1990). s. 201, 202-203.

verme davranışları önem kazanmaktadır. Şu bilinmektedir ki seçmenler ülkenin içinde bulunduğu koşul ne olursa olsun bununla iktidarı özdeşleştirme eğilimindedir. Dolayısıyla bu özdeşleştirme, seçmenin oy verme davranışına da yansır⁶⁵. Bunu bilen siyasetçiler, avantajlarına olacağını düşündükleri politik konjonktürden yararlanmak amacıyla seçimleri erkene alabilmektedir. Bu noktada en belirleyici olgu, iktidarın ekonomik performansdır⁶⁶. Parlamenter sistemlerde, şayet ekonomik göstergeler olumlu seyrediyorsa iktidar partileri seçmen nezdinde destekleneceğinden seçim tarihi erkene alınabilmektedir⁶⁷. Diğer yandan yakın gelecekte ekonomik verilerin kötüleşeceğine dair bir inanış varsa iktidar partileri gelecekte bundan olumsuz bir şekilde etkilenmemek için yine seçimleri erkene alabilmektedir. Buna karşın incelediğimiz ülkelerde devlet başkanı siyasi konjonktürü, bakanlar kurulu ile ya da parlamento ile olan ilişkisine göre değerlendirmektedir. Özellikle başbakanlık başkanlık sistemleri açısından, başkan ile kabinesi arasında bir gerilim söz konusu ise başkan bu durumda iktidarın en zayıf olduğu dönemde, yani muhtemelen ekonomik verilerin negatif yönde olduğu dönemlerde, erken seçim kararı alarak iktidar partileri aleyhine fakat yine kendi partisi ya da koalisyonu lehine en avantajlı seçim atmosferini oluşturmaya çalışacaktır⁶⁸. İki kurum arasında bir uyum olduğu dönemlerde ise erken seçim kararı, iktidar partilerinin lehine olacak şekilde alınması beklenilir. Bununla birlikte avantajlı politik tutum yalnızca ekonomik göstergelerden kaynaklı olmayabilir. Toplumda milliyetçi duyguların yükselişe geçtiği ve iktidarın “millet” için önemli bir kazanç elde ettiği dönemlerde iktidarlar bu “çoşkunun” partileri için oya dönüşmesi amacıyla seçimleri yenileyebilmektedir⁶⁹.

⁶⁵ Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 4; Bu noktada ilgi çekici bir örnek, New Jersey'deki seçmenlerin oy verme davranışlarıdır. Seçmenler oy verirken diğer etmenlerin yanında köpek balığı saldırılarını da hesaba katarak yerel siyasetçileri cezalandırmıştır. Diğer yandan bazı seçmenlerin ulusal ekonomik konjonktürün olumsuz yönlerinden dolayı eyalet valilerini sorumlu tuttıkları ifade edilmektedir. Bkz. Kayser, M. A. (2005). s. 22 (dipnot 18).

⁶⁶ Öyle ki iktidarın ya en iyi ekonomik şartlarda seçimleri yenilediği ya da seçim zamanında ekonomiyi iyi göstermek adına sistemi manipüle ettiği ifade edilmektedir. Hatta Ito'ya göre ekonomi ılımlı bir şekilde seyretmekte ise yasama döneminin sonlarına yaklaşmaya başladıkça ekonominin olumsuz yönde seyretme ihtimaline karşın erken seçim kararı alınabilmektedir. Bkz. Ito, T. (1990). “The Timing of Elections and Political Business Cycles in Japan”, *Journal of Asian Economics*, Vol. 1, No. 1, s. 135, 137; Kayser, M. A. (2005). s. 17-21.

⁶⁷ Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 4, 5, 6.

⁶⁸ a.g.e., s. 9.

⁶⁹ Örneğin İngiltere'de Thatcher'in Falkland savaşından zafer ile ayrılmasından bir yıl sonra seçimleri erkene alması, seçmenin Thatcher'e karşı olumlu bir bakış açısının oluştuğu dönemde tekrar iktidarı elde etmek arzusundan başka bir şey değildir. Benzer bir örnek

Belirtilmelidir ki incelenen sistemler ile parlamenter sistemleri ayırıştıran önemli bir ayrıntı şüphesiz başkanın popülaritesidir. Bu noktada başkanın popülaritesinin en yüksek olduğu dönem ise genelde başkanın yeni seçildiği dönemdir. Bu nedenle ampirik verilerin de ortaya koyduğu üzere⁷⁰ bazı ülkelerde başkanlar seçilir seçilmez erken seçim kararı almakta ya da bu kararı alabilmek için anayasal kurumları zorlamaktadır.

Erken seçim kararı almak noktasındaki avantajlı politik durum yalnızca ekonomik ve siyasi avantaj ile ilgili değildir. Ayrıca seçime hazırlık (*preparedness*) bakımından da bir avantaj söz konusudur. Zira seçimler normal tarihinde yapılacak olduğunda muhalefet partileri bu seçimlere rahatça hazırlanabilir. Ancak muhalefet partilerinin öngöremediği bir tarih için erken seçim kararının alınması⁷¹ durumunda iktidar partisi/koalisyonu, ön hazırlık yapmış olacağından muhalefet partileri karşısında önemli bir avantaj daha elde etmiş olacaktır⁷². Başkanın politik avantaj elde etmek arzusuyla seçimleri yenilemesi, iktidarın seçmen karşısında hesap verebilirliğini de zedelemektedir. Zira seçmenin iradesi bir anlamda manipüle edilmektedir⁷³. Bununla birlikte bu yönde alınan erken seçim

Türkiye açısından da söz konusu olabilir. 1974'de, Bülent Ecevit'in başbakanlığında oluşturulan CHP-MSP koalisyonu Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önemli bir kazanç elde etmiş; Ecevit, bu başarının önemli aktörlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Ecevit, bu popülaritesini oya dönüştürmek için koalisyonu dağıtıp bir erken seçim aramış ise de arzu ettiği erken seçimlere ulaşamamıştır. Smith, A. (2003). s. 400, 403; Goplerud, M., Schleiter, P. (2015). s. 440; Yalansız, N. (2006). *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, İstanbul: Buke Kitapları, s. 313-314.

⁷⁰ Söz konusu örnekler Fransa'da ve Ukrayna'ya ilişkin olup ileride ele alınacaktır.

⁷¹ Bu uygulamanın ülkemizin anayasal pratiğinde de karşılaşılan bir olgu olduğu görülmektedir. Örneğin çok partili hayata geçildikten sonra yeni partilerin kurulmasını müteakip normal şartlarda 1947 yılında yapılması gereken seçimler CHP iktidarı tarafından, özellikle yeni kurulan Demokrat Parti (DP) gibi partilerin henüz kuruluşlarını tamamlamamış olmaları ve dolayısıyla hazırlıksız olmaları fırsat bilinen bir yıl önce çekilerek 1946 yılında yapılmıştır. Diğer yandan DP iktidarında, aynı şekilde CHP'nin oy oranlarını artırdığı düşüncesi ile bu partinin hazırlıksız yakalanması amacıyla normal şartlarda 1958 yılında yapılması gereken seçimler bir yıl öne çekilerek 1957 yılında gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasası kabul edildikten sonra üç seçim Anavatan Partisi (ANAP) tarafından kazanılmıştır. Bununla birlikte özellikle Ecevit ve Demirel gibi siyasi liderlerin siyasi yasaklarının kalkacak olması dolayısıyla ANAP iktidarı tarafından, 1988 yılında yapılması gereken seçimlerin bir yıl öne alınarak 1987 yılında yapıldığı görülmektedir. Bkz. Altan, C. (2009). "Türkiye'de Erken Genel Seçimleri Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 16, 2009, s. 145, 147.

⁷² Bu durumda seçim tarihinin de ayrıca belirlenebiliyor olması durumunda bu avantaj daha da büyümektedir. Örneğin İngiltere'de, 1983'te, seçim kararı 9 Mayıs'ta alınmış, parlamento 13 Mayıs'ta kapatılmış ve seçimler 9 Haziran'da yapılmıştır. Yani hazırlık için yalnızca bir ay gibi bir süre bulunmakta idi. Smith, A. (2003). 401-402.

⁷³ Goplerud, M., Schleiter, P. (2015). s. 430, 449; Strom, K., Swindle, S. M. (2000). s. 2, 4.

kararlarının daima başkan lehine sonuçlanması garanti değildir⁷⁴. Yine de Morgan-Jones ve Schleiter'in çalışması, anayasal açıdan fesih yetkisi güçlü olan bir başkanın iktidar partisine avantaj sağlamak amacıyla parlamentoyu feshetmesi durumunda eğer başkanın partisi de kabinde yer almakta ise bu erken seçim kararından kabineyi oluşturan partilerin %12-13 oranında daha fazla oy aldığını ortaya koymuştur. Bu oran anayasal açıdan zayıf bir fesih yetkisine sahip olan başkanlar bakımından %9 civarındadır⁷⁵.

Başkanın fesih yetkisini kullanmasına etki eden unsurlardan sonuncusu *kriz durumudur*. Bilhassa, Peru, Rusya, Ukrayna gibi devletlerin sistemlerinde, parlamenter sistemi andırır şekilde, parlamentonun hükûmetin programını parlamentoya sunmasından sonra güvenoyu vermemesi ya da kısa aralıklar ile kurulan kabineleri güvensizlik oyları ile düşürmesinin karşılığında başkana tanınan fesih yetkisi, başkanın kabinelerini muhalif parlamentolar karşısında koruyabilmesi açısından oldukça önemlidir⁷⁶. Bu sayede politik krizlerin çözümü için de bir yol bulunmuş olacaktır⁷⁷. Öyle ki Shugart, devlet başkanının fesih yetkisine sahip olmasını, başkanlık sistemi içerisinde makul görmezken parlamentonun güvenoyları ile hükûmeti düşürebildiği bir sistemde başkanın parlamento karşısında bir denge unsuru olabilmesi bakımından bunun anlaşılır olduğunu ifade etmektedir⁷⁸. Buna karşın Shugart ve Carey tarafından dikkat çekildiği üzere bu usul parlamenter sistemlerde krizlerin çözümünü sağlasa da incelediğimiz sistemler açısından her zaman bunu sağlamayabilir. Zira özellikle başkan bu yetkiyi kullanır ve seçmen yine aynı parlamento çoğunluğunu teşekkül ettirir ise parlamento ile başkan arasındaki siyasi gerilimin daha da fazla artması olasıdır⁷⁹. Hatta bu durumda devlet başkanının istifa etmesi gerektiği dahi ileri sürülmüşse de bunun anayasal olarak düzenlenmemiş olması durumunda başkanın buna zorlamak mümkün değildir. Kaldı ki ampirik uygulamalar da bu yöndedir⁸⁰.

⁷⁴ Smith, A. (2003) s. 399; Goplerud, M., Schleiter, P. (2015). s. 428, 449.

⁷⁵ Morgan-Jones, E., Schleiter, P. (2018). s. 10-11.

⁷⁶ Anayurt, Ö. (2019). s. 375.

⁷⁷ Shugart, M. S. ve Carey, J. (1992). s. 126.

⁷⁸ Shugart, M. S. (2005). s. 334-335.

⁷⁹ Shugart, M. S. ve Carey, J. (1992). s. 126.

⁸⁰ İlerde görüleceği üzere Fransa'da Chirac, Polonya'da Lech Walesa, parlamentoyu feshettikten sonra yapılan seçimlerde muhalif parlamentolarla çalışmak durumunda kalmışsa da başkanlar istifa etmemiştir.

Seçimlerin karşılıklı yenilediği (*muerte cruzado*) sistemlerde devlet başkanının sahip olduğu fesih yetkisi krizleri çözmek için elverişli bir araç mıdır? Bu tür bir fesih yetkisinin öngörülmesindeki amaç, özellikle siyasi veya toplumsal krizlerin yaşandığı dönemlerde kuvvetler ayrılığı sistemlerindeki kilitlenmelerin önüne geçilmesidir⁸¹. Diğer yandan doktrinde, karşılıklı seçimlerin yenilenmesini istemeyecek siyasi aktörlerin uzlaşmaya daha çok meyletmesinin amaçlandığı, bu uzlaşmanın gerçekleşmemesi durumunda seçimlerin karşılıklı yenilenmesinin halkın hakemliğine müracaat etmek olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir⁸². Bununla birlikte özellikle günümüzde, bir siyasi krizin ortaya çıkması veya sosyal huzursuzlukların baş göstermesi durumunda kitlesel tepki genelde yürütme organına yönelmektedir. Zira iktidarın kişiselleşmesi olgusu ile birlikte yürütmenin etkin kanadı olan devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, herhangi bir başarının olduğu kadar başarısızlığın da sorumlusunun yürütme organı olması sonucunu doğurmaktadır⁸³. İstisnaları mümkün olmakla birlikte siyasi ve sosyal krizlerin önemli bir kısmının yöneldiği makamın da başkanlık makamı olacağı düşünülebilir. Bu durumda zaten popüleritesi düşmekte olan ve tekrar seçilme ihtimali olmayan bir devlet başkanının da kendi seçimlerinin de yenilenmesini göze alarak parlamentoyu feshetmesini beklemek güçtür. Bu durumda parlamento ile ya da sosyal kesimler ile uzlaşmayı tercih edecektir ki bunun da mümkün olmadığı dönemlerde siyasi krizlerin daha da derinleşmesi söz konusudur⁸⁴. İlâveten eğer devlet başkanının kullandığı fesih yetkisi sonrasında kendi görev süresinin kalan süresi artık kullanılamaz hâle geliyorsa (1982 Anayasası, mad. 116) bu durumda başkanın ayrıca hesaba katması gerekli olan husus, söz konusu krizi çözmek için kalan görev süresini gözden çıkarmaya değip değmeyeceğidir⁸⁵. Bu ise fesih yetkisinin kullanımını daha da

⁸¹ Atar, Y. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 13. Baskı, s. 182; Lijphart, A. (2006). s. 124-125; Karatepe, Ş. (2017). *Sistem Söyleşileri*, Ankara: A Kitap, s. 35.

⁸² Gül, C. (2020). s. 339; Lijphart, A. (2006). s. 124-125; Elgie, R. (2007). "Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies", *Taiwan Journal of Democracy*, Vol. 3, No.2, s. 56

⁸³ Kayser, M. A. (2005). s. 22 (dipnot 18).

⁸⁴ Örneğin Latin Amerika'da pek çok devlet başkanı, siyasi ve sosyal krizler nedeniyle istifa etmek zorunda kalmış ya da doğrudan parlamentolar tarafından görevinden alınmıştır. Fesih yetkisini kullanamayan başkanın akıbetinin de uzlaşılamaz muhatapları karşısında pek de farklı olmayacağı düşünülebilir. Bkz. Ekinci, A. (2019). "Latin Amerika Ülkelerinde Başkanın Sorumluluğunu İşletmek İçin Parlamentoların Kullandığı Araçlar", *TBB Dergisi*, 144. Sayı, 2019, s. 18-25.

⁸⁵ Ekvador'da erken seçim kararı alındıktan sonra yapılan seçimlerde hem yeni seçilen

güçleştirecektir. Bu noktada da şöyle bir paradoks ortaya çıkmaktadır: Kuvvetler ayrılığı sistemlerinde siyasi krizlerin çözümü için öngörülen karşılıklı fesih yetkisi, siyasi krizler ortaya çıktığında kullanılamaz bir araç hâline gelebilmektedir.

II. KARŞILAŞTIRMALI ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN DEVLET BAŞKANLARININ FESİH YETKİSİNİ STRATEJİK KULLANIMI

Devlet başkanının fesih yetkisini aktif bir şekilde kullandığı ülke örneklerinin anayasal olarak devlet başkanının fesih yetkisini sınırlandırma getirilip getirilmediğine göre bir tasnif yapılarak incelenmesi daha doğru bir tercih olacaktır. Bununla birlikte başkanın fesih yetkisini kullanmaya teşvik eden *avantajlı politik durum ve kriz durumu* unsurlarını her örnek bakımından ele almakta da yarar vardır. Ayrıca anayasal olarak getirilen süre sınırları içerisinde başkanların bu yetkiyi kullanmasının mümkün olmayacağı açıktır. Ampirik olarak Fransa, Portekiz, Polonya, Ukrayna, Peru, Türkiye (2015 örneği) ve Ekvador örnekleri önem arz etmektedir. Fesih yetkisinin kullanılmasından önce başkanın partisi hükûmette yer almazken sonrasında tek başına ya da koalisyonda yer alarak hükûmeti kurması, başkanın parlamento muhalefetinin ya da kendisine muhalif hükûmetin aleyhine bu kararı almasından sonra parlamento çoğunluğunu oluşturan muhalefetin/hükûmetin ciddi bir oy kaybına uğraması durumunda feshin başkan lehine sonuçlanacağı düşünülebilir. Diğer yandan fesih öncesinde başkanın partisi hükûmette yer alırken sonrasında hükûmetin dışında kalması, parlamento muhalefeti/kendisine muhalif olan hükûmet aleyhine fesih kararı aldıktan sonra kendine yakın bir parlamento/hükûmetin oluşturulamaması durumunda ise feshin başkan aleyhine sonuçlanması mümkündür.

A. DEVLET BAŞKANININ KONU BAKIMINDAN SINIRLANMADIĞI SİSTEMLER: FRANSA ve PORTEKİZ ÖRNEKLERİ

Fransa'da ve Portekiz'de devlet başkanının fesih yetkisini kullanımına konu bakımından herhangi bir sınır getirilmemektedir. Dolayısıyla

milletvekilleri hem de yeni seçilen başkan, mevcut dönemin kalan süresini tamamlamaktadır. Yani aynı kişinin tekrar başkan olarak seçilmesi durumunda bir hak kaybına uğramayacağı düşünülebilir. Bkz. Gallardo Lastra, A. G, (2014). "Destitucion del Presidente y Disolucion de la Asamblea Nacional en los Articulos 130 y 148 de la Constitucion del Ecuador de 2008". *Dissertacion Previa a la Obstencion del Titulo de Abogada*. Quito: Pontificia Universidad Catolica del Ecuador Facultad de Jurisprudencia, s. 66-68.

teoride her iki ülkede de devlet başkanının hem kendisi hem de partisi/koalisyonu için en uygun zamanda parlamentoyu feshetme ihtimali, diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olduğu ileri sürülebilir.

1. Fransa

Fransa'da 1962, 1968, 1981, 1988 ve 1997'de olmak üzere başkanın beş kez parlamentoyu feshettiği görülmektedir⁸⁶. Bunlardan ikisi siyasi krizleri çözmek amacıyla (1962 ve 1968), üçü ise avantajlı politik durumdan yararlanmak amacıyla (1981, 1988 ve 1997) alınmış fesih kararları olarak kabul edilmektedir.

Fransa'daki ilk fesih 1962 yılındadır. Bu feshin bir kohabitsiyon nedeniyle değil başkanın doğrudan parlamento ile arasındaki siyasi gerilim nedeniyle parlamentoyu feshettiği görülmektedir. Bu dönemde başkan Gaulle'dur. Gaulle, 1958'de cumhurbaşkanı olmasından itibaren Fransa'da önemli bir politik figürdür⁸⁷. Gaulle, parlamentoyu aradan çıkararak pek çok hususu referandum vasıtasıyla halka onaylatmış; halk ile doğrudan iletişim kurarak partileri araç olmaktan çıkarmıştır⁸⁸. Bunun en somut örneklerinden biri ise cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören 1962 anayasa değişikliği ile ilgili referandumdur. O döneme kadar geçerli olan ulus egemenliğinin yalnızca parlamento tarafından temsil edildiği yönündeki anlayış, bu referandum vasıtasıyla yani her iki parlamento da aradan çıkarılmasıyla yıkılmış gibidir⁸⁹. Bu nedenle parlamentodaki partiler bu anayasa değişikliğine şiddetle karşı çıkmıştır. Başkan ile parlamento arasındaki gerilimin bir sonucu olarak da parlamento 1962'de Pompidou'nun kabinesini güvensizlik oyu ile

⁸⁶ Bu sayı, özellikle Danimarka, İspanya ve İngiltere gibi parlamenter monarşiler ile kıyaslandığında düşük ise de Fransız 3. ve 4. Cumhuriyeti'nde yalnızca birer kez fesih yetkisinin kullanıldığı düşünüldüğünde başkanın bu yetkisini ne derece sık kullandığı ortaya çıkmaktadır. Bkz. Bulmer, E. (2016). s. 13; Goldey, D. B. (1998). s. 536.

⁸⁷ Bu dönemde, Cezayir savaşı nedeniyle olağanüstü dönem yetkileri kullanan Gaulle'ün savaş bittikten sonra "tarafsız hakem" rolüne dönmektense gücünü genişletme girişimlerinin de etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Ehrmann, H. W. (1963). "Direct Democracy in France", *The American Political Science Review*, Vol. 57, No. 4, s. 889.

⁸⁸ Gaullist RPF Partisi kurulduktan sonra, Partinin temsilcileri partilerin "gayrimeşru olduğu", onların sistemi halkın egemenliğinden kendi seçilmiş temsilcilerin egemenliğine dönüştürdüğü iddiasında bulunmuş, daha en başından kanunların ve anayasa değişikliklerinin referandumlar vasıtasıyla yapılabileceğini savunmuştur. İlaveten ilgili dönemde Gaulle'un Fransız milletini uluslararası planda temsil etme kabiliyetini de elde ettiği ve ulus adına konuştuğu ifade edilmektedir. Ehrmann, H. W. (1963). s. 887; Elgie, R. (2001). 'Cohabitation': Divided Government French-Style, içinde Robert Elgie (der.) *Divided Government in Comparative Perspective*, New York: Oxford University Press, s. 109.

⁸⁹ Ehrmann, H. W. (1963). s. 883.

düşürmüştür⁹⁰. Başkan Gaulte ise buna parlamentoyu feshederek karşılık vermiştir⁹¹. Seçim sonucunda ise Gaullist partinin parlamento çoğunluğu kazandığı görülmektedir. 1968'deki örnek ise ne bir kohabitasyon durumuna ne de Gaulte ile parlamento arasındaki bir anlaşmazlığa dayanmaktadır. Aksine Gaulte'nin politikalarına ve politik figürüne karşı başlayan **iç karışıklıklar, öğrenci ayaklanmaları, işçiler tarafından gerçekleştirilen geniş katılımlı gösteriler ülkede huzursuzluk yaratmıştır**⁹². Başkan Gaulte'un da bunun üstesinden gelebilmek amacıyla bir erken seçim kararı aldığı görülmektedir⁹³. 30 Mayıs'ta ilan edilen erken seçimler sonucunda muhafazakârların Gaulte lehine düzenlediği **büyük gösterilerinin yapıldığı bir seçim dönemi sonucunda Gaulte bir zafer elde etmeyi başarmıştır**⁹⁴. Görüldüğü üzere Gaulte tarafından kullanılan **fesihlerin ilki parlamento ile yaşanan krizi, ikincisi ise toplumsal bir krizi çözmeye yöneliktir. Buna karşın ilk krizi çözmek için başkanın referandumdan yeni zaferle çıkmış olması ile halk nezdinde yüksek bir popülerliğinin bulunmasının fesih kararının alınmasını kolaylaştırdığı** söylenebilir.

1981 ve 1988 yıllarında alınan fesih kararlarının ikisi de başkan Mitterand tarafından alınmıştır. Bu fesih kararlarında daha çok *avantajlı politik durumdan* yararlanmak arzusu vardır. Zira Mitterand, sol eğilimli bir siyasisidir. Buna karşın hem 1981'de hem de 1988'de seçildiğinde muhatap olduğu parlamento sağ eğilimli partiler tarafından domine edilmektedir. Bu nedenle Mitterand kohabitasyon yönetimi ile karşı karşıyadır. Ancak başkanın yeni seçilmiş olması, onun popülerliğinin muhtemelen en yüksek döneminde olmasını sağlamaktadır. Başkan da bunu avantaja dönüştürmek istemiş ve parlamentoyu feshetmiştir. Gerçekten de hem 1981 seçimleri sonrasında hem de 1988 seçimleri sonrasında başkanın arzuladığı parlamento çoğunluğuna sahip olduğu görülmektedir⁹⁵.

⁹⁰ Thiébault, J-L. (2003). France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic, içinde Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman (der.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, New York: Oxford University Press, s. 335.

⁹¹ Thiébault, J-L. (2003). s. 336; von Beyme, K. (2000). *Parliamentary Democracy-Democracy, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999*, Londra: Palgrave Mcmillian, s. 140; Cole, A. (2005). *French Politics and Society*, New York: Routledge, Second Edition, s. 24.

⁹² Öyle ki Mayıs ortalarında 10.000.000 milyon işçinin grevde olduğu ifade edilmektedir. Yani gösteriler hem Gaulte'un otoritesini sarsmakta hem de sosyal hayatı etkilemektedir. Bkz. Cole, A. (2005). s. 26-27.

⁹³ von Beyme, K. (2000). s. 140; Cole, A. (2005). s. 27-28.

⁹⁴ von Beyme, K. (2000). s. 140; Cole, A. (2005). s. 27-28.

⁹⁵ Elgie, R. (2001). s. 112.

Fransa'daki fesihlerden sonuncusu ise 1997 yılında başkan Chirac tarafından gerçekleştirilmiştir. Chirac'ın kullandığı fesih, açıkça İngiliz tarzı politik avantaj durumunun teşviki ile kullanılan bir fesih yetkisidir⁹⁶. 1993 yılında sağ partiler parlamentoda çoğunluğu sağlamış, 1995 yılında ise Chirac başkan olarak seçilmiştir. Dolayısıyla Chirac'ın parlamentoda çoğunluk desteği vardır ve bir kohabitasyon söz konusu değildir. Bununla birlikte başkanın sağ partiler ile kurduğu koalisyon tutarsızdır. Zira Chirac, hem ortodoks kapitalist politikaları destekleyen politikacıların (*UDF'den Madelin gibi*) hem Avrupa karşıtı (*Euro-sceptic*) politikacıların (*Se'guin gibi*) hem de Avrupa yanlısı politikacıların (Juppé gibi) desteğini almaya yönelik seçim kampanyaları yürütmüş ve koalisyon kurmuştur. Fakat bu partiler arasında uyum yoktur. Chirac ve Başbakan Juppé ise ortodoks kapitalist politikalarından vazgeçerek sosyal güvenlik dengesinde açık vermek pahasına da olsa kamu çalışanları lehine politikalar üretmiştir. Bu ise koalisyon içerisindeki uyumsuzluğu artırmıştır. İlaveten Chirac, AB hukuku kapsamında ortak para biriminin kabul edilmesi ile bütçe açığını %3 altında tutabilmek için tasarruf politikalarını uygulamak zorundadır⁹⁷. Buna karşın Chirac, bu politikaların Avrupa karşıtı partiler ile yönetilemeyeceğinin de farkındadır⁹⁸. Dolayısıyla başkanın koalisyonundaki ahenk giderek bozulmaya başlamıştır. Bu nedenle başkan, Başbakan Juppé ile birlikte bir erken seçim kararı almanın daha faydalı olacağını düşünmüştür. Bunu yaparken amacı, açıkça bir kohabitasyon durumundan kurtulmak değil parlamentodaki mevcut sağ çoğunluğun daha küçük ve daha yönetilebilir şekilde tekrar sağlanmasıdır⁹⁹. Ayrıca tasarruf politikası nedeniyle başkanın partisinin ilerleyen süreçte oy kaybına uğrayacağı düşüncesi, erken seçim kararında etkili olmuştur. Buna karşın bu süreç içerisinde Chirac'ın fesih kararını yeterince temellendirememesi, halk nezdindeki popülaritesinin giderek

⁹⁶ Smith, A. (2003). s. 399.

⁹⁷ Goldey, D. B. (1998). s. 538.

⁹⁸ Goldey'e göre esasında Chirac bunu koalisyon içi bir uzlaşma süreci ile başarabilirdi. Ancak Chirac, bir sonraki seçimlerde kendisine rakip olabilecek bir başbakandansa Juppé gibi yönetilebilir bir başbakanı daha tercih edilebilir bulmuştur. Ayrıca fesih kararı öncesinde yaptırdığı bazı anketler, daha küçük ve daha yönetilebilir bir sağ çoğunluğunun sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Bkz. Goldey, D. B. (1998). s. 538-539.

⁹⁹ Goldey, D. B. (1998). s. 537; Szarska, Chirac'ın, halkın oy tercihinin değişmesini engellemek adına Cannes film festivali ve futbol ve rugby finalleri gibi etkinlikler vasıtasıyla halkın seçim üzerinde çok fazla fikir yürütmesini engellemeye çalıştığını ifade etmektedir. Bkz. Szarska, J. (1997). "Snatching Defeat From the Jaws of Victory: The French Parliament Elections of 25 May and 1 June 1997", *West European Politics*, Vol. 20, No. 4, s. 193.

azalması, sol partilerin ortaya koyduğu politikaların destek görmesi parlamentodaki dengeleri değiştirmiş ve sol partilerin çoğunluğu elde etmesine imkân tanımıştır¹⁰⁰.

2. Portekiz

Portekiz'de devlet başkanı 1979, 1982, 1985, 1987 ve 2004 olmak üzere bu yetkisini beş kez kullanmıştır. Bu fesihlerden 1979, 1982 ve 1985 tarihli olanlar açıkça hükümet krizini ya da başkan ile parlamento arasındaki bir gerilimi çözmeye yöneliktir. 1987'deki erken seçim kararı ise bir hükümet krizine dayansa da başkan, kendi partisinden gelen hükümet kurma teklifine yanaşmayarak parlamentoyu feshetmiştir. Yani bunlardan hiçbiri doğrudan avantajlı politik durum olgusu ile irtibatlı değildir. Bununla birlikte 2004 yılındaki erken seçim kararı, açıkça avantajlı politik durumdan yararlanmak amacıyla alınmıştır. Portekiz'de özellikle Başkan Soares ve Sampaio, parlamentoda hükümet kurmak için bir alternatif olsa veya hükümet hâlen parlamento desteğine sahip olsa bile fesih yetkisini kullanmıştır. Zira Başkan bu yetkisini her an kullanma ihtimalini canlı tutmaktadır. 1982 anayasa değişiklikleri ile birlikte parlamento çoğunluğu, başkanın yetkilerini sınırlandırmıştır. Ayrıca bu anayasa değişikliklerinin askerî otoriteyi zayıflatması nedeniyle daha demokratik bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir¹⁰¹. Buna karşın hâlâ sistem içerisinde başkanın kilit bazı anayasal yetkileri muhafaza edilmektedir¹⁰². Bunlardan biri de fesih yetkisidir. Bu sayede devlet başkanı, bilhassa 1999-2005 yılları arasında yaşanan siyasi krizleri ve hükümetlerin meşruiyet krizleri yaşadığı dönemleri fırsat bilerek¹⁰³ ne derece önemli bir siyasi figür olduğunu hatırlatmıştır. Bu nedenle Portekiz başkanlarının fesih yetkisi için "*atom bombası*" nitelenmesi yapılmaktadır¹⁰⁴.

Portekiz'deki ilk fesih 1979 yılındadır. Bu dönemde başkan, askerî kökenli olan Eanes'tir. Başkan 1978 yılında Sosyalistler ve Sosyal Demokratik Parti arasında kurulan koalisyon hükümetinin politikalarına

¹⁰⁰ Szarska, J. (1997). s. 193, 196.

¹⁰¹ Jalali, C. (2011). "The President is Not a Passenger: Portugal's Evolving Semi-Presidentialism", *Semi Presidentialism and Democracy*, (Ed.) Robert Elgie, Sophia Moestrup, Yu-Shan Wu, Londra: Palgrave Macmillian, s. 165-166

¹⁰² Amorim Neto, O., Lobo, M. C. (2008). "Portugal's Semi-Presidentialism (Re)considered: An Assessment of the President's Role in the Policy Process, 1976-2006", *European Journal of Political Research*, Vol. 48, s. 325.

¹⁰³ Tavits, M. (2008). s. 36-39.

¹⁰⁴ Jalali, C. (2011). s. 166.

aktif bir şekilde müdahil olmaya çalışmaktadır. Bunun neticesinde ise hükûmet, partilerin bazı reform paketleri üzerinde de anlaşamamaları nedeniyle yalnızca altı ay devamlı olmuştur. Akabinde Başkan, bu iktidar boşluğundan yararlanarak bizzat kendisi tarafından desteklenen ve partili olmayan teknokratlardan oluşturulan “başkanlık ilhamlı hükûmetler” kurmuştur¹⁰⁵. Bu süre zarfında üç hükûmet kurulmuşken hiçbiri uzun ömürlü olamamış¹⁰⁶, parlamentoda bu hükûmetler tarafından teklif edilen pek çok kanun teklifi reddedilmiştir. Sonuç olarak Başkan, politikasının başarısız olduğunu kabul etmiş ve parlamentodaki partilerin de talepleri doğrultusunda parlamentoyu feshetmiştir. Dolayısıyla bu fesih kararının sonucu ne olursa olsun bizatihi bu kararın alınması bile Başkan’ın aleyhine bir sonuç üretmiştir.

Bununla birlikte 1980’de yapılan seçimlerde sağ koalisyon parlamento çoğunluğunu sağlamışsa da başbakan olarak görevi devralması beklenen Sa Carneiro ve birkaç bakanın bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi üzerine koalisyonun büyük ortağı Sosyal Demokrat Partiden Balsemão, başbakan olarak göreve başlamıştır. Bununla birlikte Başbakan’ın kendi partisi içerisindeki hâkimiyeti tam değildir. Politikaları ise sıklıkla sol partiler ve sendikalar tarafından ağır bir şekilde eleştirilirken genel grev ilan edilmesi hükûmeti daha da zora sokmuştur. Bunun üzerine kabinede görev yapan bakanlar dahi zaman içerisinde istifa etmeye başlamıştır. Nihayetinde ise Başbakan’ın kendisi de Aralık 1982’de istifa etmek zorunda kalmıştır. Devlet Başkanı Eanes de bu istifa üzerine yeni bir kabine kurulmasını beklemeyerek bir erken seçim kararı almıştır¹⁰⁷.

1987 yılında ise başkan, Sosyalist Partiden Mario Soares’tir (1986-1996). 1985 yılında yapılan yasama seçimleri neticesinde hükûmeti Sosyal Demokrat Parti kurmuştur. Fakat bu hükûmet bir azınlık hükûmetidir. Söz konusu hükûmet 1987 yılına kadar görev yapmışsa da sol partiler tarafından verilen güvensizlik oyları ile düşürülmüştür¹⁰⁸. Bunun üzerine başkanın partisi Sosyalist Parti, komünistlerin desteği ile bir hükûmet

¹⁰⁵ Bu politikanın amacı, parlamentodaki partilerin etkinliğini kırmak ve bu partileri bölmektir. Böylece başkan kendi politikasını daha rahat yürütebileceğini düşünmektedir. Jalali, C. (2011). s. 165.

¹⁰⁶ Öyle ki başkanın ilk atadığı kabine yalnızca 85 gün görevde kalmıştır. Diğer kabinesi, parlamentodaki partilerin seçim hesapları dolayısıyla daha uzun süre görevde kalmışsa da bu kabine de bir yılı tamamlayamamıştır. Jalali, C. (2011). s. 165-166.

¹⁰⁷ Amorim Neto, O., Lobo, M. C. (2008). s. 243.

¹⁰⁸ Jalali, C. (2011). s. 166.

kurma teklifini başkana iletmiştir. Dolayısıyla *parlamentoda hükümet* için hâlen bir alternatif söz konusudur. Hatta bu alternatif bizzat başkanın kendi partisidir. Bununla birlikte Soares, Sosyalist Parti'ye başbakanlık görevini vermektense erken seçim kararı almayı tercih etmiştir¹⁰⁹. Erken seçim neticesinde ise sağ parti Sosyal Demokratik Parti, en yüksek oyu almış ve hükümeti kurmuştur.

1999'dan itibaren Portekiz'de ciddi bir siyasi istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Bu siyasi istikrarsızlık, ekonomik ve sosyal şartları daha da kötüleştirmiştir. 2002 yılında Sosyal Demokratik Parti ile muhafazakâr Sosyal Demokratik Merkez-Halk Hareketi (*CDS-PP*) arasındaki koalisyon, Durão Barroso başbakanlığında kabineyi kurmuştur. Bu süreçte ise devlet başkanı Sosyalist Parti üyesi olan Sampaio'dur. Yeni hükümet, önemli bir mali kriz ve ekonomik resesyon ile mücadele etmek zorundadır. Zira Portekiz, 2001 yılında Avrupa Birliği İstikrar Paktı'nı (*EU'S Stability Pact*) ihlal eden ilk devlet olmuştur. Dolayısıyla hükümet, AB yaptırımlarından etkilenmemek için ciddi bir tasarruf politikası yürütmüş, sert tedbirler almış, bu tedbirler ise ekonomiye olumsuz yansımıştır¹¹⁰. Bu negatif politik ortam içerisindeyken, 2004 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde iktidardaki sağ partiler oy kaybederken Sosyalist Parti %46 gibi bir oy elde etmiştir. İlerleyen süreçte başbakan Barroso, Avrupa Komisyonu Başkanı olarak seçilmesi nedeniyle, başbakanlık görevinden istifa etmiş, böylece mevcut hükümet düşmüştür. Buna karşın Barroso, 2001 yılında Lisbon Belediye Başkanlığı yapmış olan Santana Lopes'i halef olarak önermiştir. Sampaio ise kurulacak herhangi bir hükümetin parlamentoda çoğunluk desteği olduğu sürece bir erken seçim kararı almanın doğru olmadığını ileri sürerek Lopes'i başbakan olarak atamıştır¹¹¹. Ancak Başkanın asıl hesabı, zaten ekonomik durum nedeniyle hükümetin popülaritesinde düşüş yaşanmakta iken bu popülaritenin daha da azalması yönündedir. Zira Başkan Lopes'in tecrübesizliğinin hükümet için olumsuz olacağı farkındadır. Bu hususu başkanın kendisi de hükümetin eylemlerini yakından takip edeceği yönünde demeçler vererek

¹⁰⁹ Amorim Neto, O., Lobo, M. C. (2008). s. 243; Jalali, C. (2011). s. 166.

¹¹⁰ Bu tedbirler arasında devlet kaynaklarının satışı sayesinde bütçe açığının azaltılması vardır. Ayrıca devletin tasarruf politikası ve finansal kesintiler ekonomik resesyon üretmiştir. Öyle ki Portekiz'de gayrisafi millî hasıla 2001'de %1, 2002'de %1 ve 2003'te 2 artmıştır. Buna karşılık işsizlik oranı 2003'te %6.3 iken 2004'te 6.7'dir. Yani tablo, mevcut hükümetin aleyhinedir. Bkz. Freire, A., Lobo, M. C. (2006). "The Portuguese 2005 Legislative Election: Return to the Left", *West European Politics*, Vol. 29, No. 3, s. 581-582.

¹¹¹ Freire, A., Lobo, M. C. (2006). s. 582.

ortaya koymuştur¹¹². Gerçekten de hükûmetin görevde kaldığı 4 aylık süre zarfında Lopes'in medyaya yansıyan skandalları, gafları ve hükûmet arasındaki koordinasyonsuzluğun açıkça görülmesi seçmen nezdinde bu hükûmetin politik açıdan yetersiz olduğu algısını güçlendirmiştir. Anketler de %58 oranında hükûmetin başarısız olduğu yönündedir. Bunun üzerinde Sampaio, hükûmetin popüler açıdan en dezavantajlı olduğu, dolayısıyla Sosyalist Parti'nin en avantajlı olduğu dönemde, erken seçim kararı almıştır. Görüldüğü üzere hükûmet güvensizlik oyları ile düşürülmüş ya da istifa etmiş değildir. Aksine parlamentoda çoğunluk desteğine de sahiptir. Ancak Başkan, siyasi açıdan kendisi ve partisi için avantajlı olduğunu düşündüğü bir dönemde bu fırsatı geri çevirmemiş ve erken seçim kararı almıştır¹¹³. Gerçekten de Sosyalist Parti, 2005 seçimlerinden büyük bir zafer ile çıkmış ve 1974'ten beri ilk kez tek başına hükûmeti kurma imkânı elde etmiştir. Bu sayede başkan ve parlamento arasındaki ideolojik birlik de sağlanmıştır¹¹⁴.

B. DEVLET BAŞKANININ KONU BAKIMINDAN SINIRLANDIĞI SİSTEMLER: POLONYA, UKRAYNA, PERU ve TÜRKİYE ÖRNEKLERİ

Devlet başkanının fesih yetkisinin konu bakımından sınırlandırıldığı sistemlerde fesih yetkisi, Fransa ve Portekiz örneklerine kıyasla daha az kullanılmaktadır. Zira bu yetkinin kullanılabilmesi için ya bir hükûmet krizinin oluşması ya da devlet başkanı tarafından bu krizin suni bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda Polonya ve Peru örnekleri ile Ukrayna (2014) ve Türkiye (2015) örnekleri önem arz etmektedir. Ayrıca Ukrayna'da (2007 ve 2019) başkanın, siyasi saiklerle olmak üzere ve anayasanın öngördüğü konu sınırına riayet etmeksizin, parlamentoyu feshettiği uygulamalar da vardır.

1. Bir Hükûmet Krizinin Bulunduğu Örnekler: Polonya ve Peru

Polonya Anayasası, devlet başkanına, eğer parlamento (*Sejm*) başkan tarafından atanan hükûmete kurucu güvenoyunu vermez ve bunun üzerine parlamento kendisi bir hükûmet kurup başkanın onayına sunmazsa başkana takdir hakkı vermektedir. Bu durumda başkan ya parlamentoyu feshetmeli ya da yeni bir hükûmet oluşturup parlamentonun onayına sunmalıdır. Eğer yeni bir hükûmet kurar ise parlamentonun bu hükûmeti

¹¹² Amorim Neto, O., Lobo, M. C. (2008). s. 243.

¹¹³ Freire, A. ve Lobo, M. C. (2006). s. 582-583; Amorim Neto, O. ve Lobo, M. C. (2008). s. 243.

¹¹⁴ Freire, A. ve Lobo, M. C. (2006). s. 581, 585.

basit çoğunluk ile onaylaması gerekir¹¹⁵. Ayrıca parlamentonun bütçe teklifini onaylamaması da fesih nedeni olarak öngörülmüştür.

Polonya’da başkanın fesih yetkisini kullanmasına örnek Lech Wałęsa dönemine ilişkindir. Wałęsa, 1990-1995 yılları arasında devlet başkanlığı yapmıştır. Başkan, anti-komünist sağ partilerin desteği ile devlet başkanı olarak seçilmiştir. Buna karşın başkan, nispeten tarafsız bir görev ifa etmiş, ulusalcı, aşırı ve anti-komünist partilere karşı bir politik tutum sergilemiştir. Bu nedenle bu partiler ile başkan arasında bir gerilim söz konusudur¹¹⁶. Esasında Wałęsa’nın bu parti-karşıtı tutumu, zaten parti parçalanmasının yüksek olduğu ülkede partiler arasındaki ayrışmayı artırmak ve bu sayede kendi gündemini daha rahat yürütmek şeklindeydi¹¹⁷. Dolayısıyla başkan ve parlamento arasında yükselen gerilimin başkanın amacına hizmet ettiği ifade edilmektedir¹¹⁸. Zaten bu nedendir ki Sula ve Szumigalska, Wałęsa’yı diğer Polonya başkanlarına kıyasla daha çatışmacı (*confrontation-oriented*) olarak nitelemektedir¹¹⁹.

1991 Küçük Anayasası’nın kabul edilmesinden sonra başkan ile birlikte çalışmak durumunda olan ilk iki kabine, sağ partilerin oluşturduğu koalisyonlardır¹²⁰. 1991 parlamento seçimleri çok partili, parçalanmış ve

¹¹⁵ 1992 “Küçük Anayasası” öncesinde başkan ayrıca parlamento başkanın anayasal görevlerini yerine getirmesini engelleyici bir kanun çıkarır ya da karar alırsa parlamentoyu feshetme yetkisi tanımaktaydı. 1992 Küçük Anayasası ile bu hüküm kaldırılmıştır. Bkz. Sula, P., Szumigalska, A. (2013). “The Guardian of the Chandelier or a Powerful Statesman? The Historical, Cultural and Legislative Determinants of the Political Role of the President of Poland”, *Presidents Abote Parties? Presidents in Central and Eastern Europe, Their Formal Competencies and Informal Power*, ss. 101-120, s. 107.

¹¹⁶ Tavits, M. (2008). s. 94.

¹¹⁷ 1991 seçimleri sonrasında parlamento 29 parti girmeyi başarmıştır. Hatta öyle ki parlamentoda en çok sandalyeye sahip olan partinin çoğunluğu ancak parlamentonun %13.5’i idi. Candan, K. (2017). 1989 Sonrası Doğu Bloku Ülkelerinde Demokratikleşme Süreci: Polonya Cumhuriyeti’nde Yarı-Başkanlık Sisteminin Dönüşümü, içinde *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri-Yarı-Başkanlık Sistemi*, Ankara: TBBM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 141; Tavits, M. (2008). s. 94-95.

¹¹⁸ Öyle ki 1993 seçimleri sonrasında parlamentoda sol partiler tarafından daha istikrarlı bir çoğunluk sağlanabilmiştir. Yani başkan karşısında daha istikrarlı bir hükümet kurulacaktır. Bu başkanın tutumuna da yansımıştır. Şöyle ki parçalanmış bir parlamento karşısında başkan istediği politikayı yürütebilmekte ve atamalarda etkin söz sahibi olabilmekte iken 1993 seçimleri sonrasında bunu başaramamıştır. Bu ise başkanın daha fazla reaktif olmasına yol açmıştır. Yani daha fazla kanunu veto etmiş (1993 öncesi 7 iken 1993 sonrası 17 kanunu veto etmiştir), bu veto parlamento tarafından aşıldıkça bu kanunları anayasa mahkemesi denetimine (8 kez) - sunmuştur. Tavits, M. (2008). s. 98; Sula, P., Szumigalska, A. (2013).s. 112.

¹¹⁹ Sula, P., Szumigalska, A. (2013). s. 112.

¹²⁰ Polonya’da başbakanlık başkanlık sistemi içerisindeki ilk hükümet, Bielecki Hükümetidir. Hükümet, başkanın önerisi ile göreve başlamış ve parlamentodan güvenoyu almıştır. Buna karşın hükümet parlamentonun desteğine sahip değildir. Sunduğu kanunları kabul ettirememiş, politika aksamıştır. Candan, K. (2017). s. 141.

istikrardan yoksun bir parlamento ortaya çıkarmıştır¹²¹. Başkan, bu yasama döneminde Gemerek'e hükûmet kurma görevi vermişse de parlamento başkanın önerdiği başbakanı reddetmiş, anayasaya uygun olarak da onun yerine Olszewski'yi başbakan olarak atamış ve kabinesini onaylamıştır. Dolayısıyla Olszewski hükûmeti, parlamento çoğunluğunun desteğine sahiptir¹²². Başkanın kendi belirlediği başbakanın yerine Olszewski hükûmeti ile çalışmak zorunda bırakılması başkan ile hükûmet arasında bir gerilimin oluşmasına neden olmuştur¹²³. Başkan Wałęsa özellikle, dış ilişkiler ve silahlı kuvvetlere ilişkin yetkilerini hükûmet ile paylaşmak istememiş, bu konudaki hükûmet müdahalelerine sert tepki göstermiştir. Yine de başbakanın başkan ile giriştiği güç mücadelesi, parlamentonun parçalanmış yapısı ve başkanın politikaya aktif müdahalesi hükûmetin sonunu getirmiştir. Gerilimin son noktası ise İç İşleri Bakanı Antoni Macierewicz tarafından komünistlerin gizli ajanı oldukları iddia edilen Güvenlik Hizmeti (*Security Service*) personelinin listesinin (*Macierewicz listesi*) sunulmasıdır. Bu listedeki isimlerin belirli bir kısmı doğrudan başkan Wałęsa ile yakın ilişkiye sahiptir¹²⁴. Başkan da bunun üzerine parlamento üzerine baskı kurarak, Olszewski hükûmetinin kurulmasından yalnızca 6 ay (Aralık 1991-Temmuz 1992) sonra¹²⁵ kabinenin güvensizlik oyları ile düşmesini sağlamıştır¹²⁶. İkinci sağ partiler kabinesi ise merkez partilerden olan Demokratik Birlik Partisi lideri Hanna Suchocka (Temmuz 1992-Mayıs 1993) tarafından kurulmuştur. Ancak Suchocka'nın 7 partiden oluşan geniş koalisyonlu kabinesi de parlamentoda istikrarlı bir desteğe sahip olamamış¹²⁷, iç ahengi olmayan bir *azınlık koalisyonu* olarak¹²⁸ Başkan

¹²¹ Krok-Paszowska, A. (2001). "Divided Government in Poland", *Divided Government in Comparative Perspective*, (Ed.) Robert Elgie, New York: Oxford University Press, s. 129.

¹²² Krok-Paszowska, A. (2001). s. 129.

¹²³ Olszewski, başkan Moskova'da iken Rusya ile yapılacak olan bir antlaşmayı imzalamamasını tavsiye etmiş bu başkan ile hükûmet arasındaki gerilimi artırmıştır. Ayrıca Savunma Bakanı'nun bazı üst kademe kamu görevlilerini başkana danışmaksızın ataması da devlet başkanı tarafından şiddetle eleştirilmiş, gerilimin yükselmesi üzerine Olszewski, bakanı görevden almıştır. Bu tür gerilimler neticesinde Wałęsa Haziran 1992'de hükûmetin düşürülmesini talep etmiş ve parlamento hükûmeti görevden almıştır. Candan, K. (2017). s. 142; Sula, P., Szumigalska, A. (2013). s. 113.

¹²⁴ Sula, P., Szumigalska, A. (2013). s. 113-114.

¹²⁵ Tavits, M. (2008). s. 96.

¹²⁶ Tavits, M. (2008). s. 96-97; Sula, P., Szumigalska, A. (2013). s. 114.

¹²⁷ Zira daha hükûmetin yeni kurulduğu dönemde Köylü İttifakına mensup Tarım Bakanı'nun istifası, hükûmeti azınlık koalisyonu durumuna düşürmüştür. Candan, K. (2017). s. 142-143.

¹²⁸ Koalisyon her konuda anlaşan bir koalisyon olmayıp her konu özelinde ayrı ayrı anlaşmaya çalışan partilerden oluşmaktaydı. Krok-Paszowska, A. (2001). s. 139.

karşısında etkin bir politika yürütememiştir¹²⁹. Dolayısıyla Suchocka'nın, Başkanın baskın politik tarzını kabullendiği ifade edilmektedir¹³⁰. Bu sayede Başkan Wałęsa, kabine üyelerinin önemli bir kısmının ve üst kademe kamu görevlilerinin atanmasında etkin rol oynamıştır. Başkan karşısındaki pasif tutumu karşısında Suchocka kabinesi de bir önceki kabine gibi güvensizlik oyları ile görevden alınmıştır¹³¹. Anayasaya göre güvensizlik oyları ile hükûmetin düşmesi sonucunda parlamento yeni bir hükûmet önermelidir. Fakat parlamento, bu hâliyle yeni bir hükûmet önerememiştir¹³². Bu durumda inisiyatif Başkan'a geçmiştir. Başkan ya yeni bir hükûmet önermeli ya da parlamentoyu feshetmelidir. Başkan ise parlamentoyu feshetmeyi tercih etmiştir. Buna karşın yapılan seçimler neticesinde parlamento çoğunluğunun sol partiler tarafından elde edilmesi, başkan ile istikrarlı parlamento desteğine sahip hükûmetler arasındaki kohabitasyon dönemlerini ortaya çıkarırken bu durum başkanın politikaya etkin müdahale etme kabiliyetini kısıtlamıştır¹³³.

Peru Anayasası'nın 134. maddesine göre parlamento, başkanın iki kabinesini güvensizlik oyları ile düşürürse başkan parlamentoyu feshedebilir. Bununla birlikte parlamentonun son yılında ve işgal durumunda (*estado de sitio*) fesih mümkün değildir.

Peru'da 1992 yılında Fujimori tarafından parlamentonun feshedilmesinden sonra bu kuruma pek başvurulmamıştır. Zira fesih sonrasında tek kişinin iktidarı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ülkede sürekli yasama ve yürütme organları arasında bir gerilim söz konusudur. Başkan, kabineyi hem atama hem de görevden alma yetkisine sahip olduğundan Peru'da bir kohabitasyon söz konusu değildir. Bununla birlikte bölünmüş iktidar olgusu sıklıkla yaşanmaktadır. 2016'da icra edilen yasama ve yürütme seçimleri de bu tür bölünmüş iktidarı ortaya çıkarmıştır. Başkanlık seçimleri, Perulular için Değişim (*Peruanos por el*

¹²⁹ Candan, K. (2017). s. 142 vd; Başkan her fırsatta kendi desteği olmaksızın kabinenin görevde kalamayacağını hatırlatmıştır. Örneğin başkan bir programda, eğer bütçe teklifi geçmez ise parlamentoyu derhâl feshedeceğini açıklamış, hükûmeti baskılamıştır. Bkz. Krok-Paszłowska, A. (2001). s. 139-140.

¹³⁰ Sula, P., Szumigalska, A. (2013). s. 114.

¹³¹ Tavits, M. (2008). s. 97.

¹³² Candan, parlamentonun yeni başbakan önermemesinin milletvekillerinin usulü bilmemesinden kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Zira kurucu güvensizlik oyu, bir hükûmetin düşürülmesinden önce hükûmetin teklif edilmesine bağlıdır. Milletvekilleri ise yeni hükûmetin bir başka birleşimde teklif edeceğini düşündüğünden yalnızca mevcut hükûmeti güvensizlik oyları ile düşürmüştür. Bkz. Candan, K. (2017). s. 143.

¹³³ Tavits, M. (2008). s. 98.

Kambio) adayı Pedro Kuczynski tarafından, parlamento çoğunluğu (130 parlamenterin 73'ü) ise Halk Hareketi (*Fuerza Popular*) lideri ve Fujimori'nin kızı Keiko Fujimori tarafından kazanılmıştır. Başkan ise parlamentoda azınlık durumunda olup 130 sandalyeli parlamentoda yalnızca 18 parlamenter tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla ciddi bir gerilim söz konusudur. Bu süreçte Başkan, Fernando Zavala'yı başbakan olarak atamış ve Zavala'nın kabinesi göreve başlamıştır. Eylül 2017'de Zavala, eğitim politikaları hakkında parlamentoda yapılan görüşmeler ve eğitim bakanı hakkında gensoru önergesi verilmesi sonucunda kabinesi için parlamentodan güvenoyu istemiştir. Fakat Keiko Fujimori tarafından önderlik edilen parlamento kabineye güvenoyu vermemiş ve kabine düşmüştür. İlaveten parlamento bizzat Kuczynski hakkında iki kez impeachment sürecini başlatmıştır. İlkinde başarılı olamayan parlamento, ikinci impeachment sürecini de başlattığı dönemde Başkan Kuczynski istifa etmiştir¹³⁴. Yerine ise Başkan Yardımcısı Pedro Vizcarra başkan olarak görevi devralmıştır. Bununla birlikte yeni başkan ve parlamento arasındaki gerilim devam etmiştir. Bu noktada Kongre, 7 Peru Anayasa Mahkemesi üyesinin 6'sının seçimi için süreç başlatmıştır. Fakat söz konusu sürecin şeffaf olmadığı ve siyasi saikler ile üye seçiminin yapıyor olduğu iddiası hem ulusal hem de uluslararası alanda dile getirilmeye başlanmıştır¹³⁵. Kongre 30 Eylül 2019 tarihinde yeni yargıçların seçimini yapacaktır. Aynı zamanda Başkan Vizcarra ve kabinesi de bu sürecin daha adil ve şeffaf yürütülmesi amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Söz konusu kanun tasarısı, Anayasa Mahkemesi (*Tribunal Constitucional*) organik kanununda değişiklik öngörmektedir. Başkan, Başbakan Salvador de Solar vasıtasıyla sunulan bu kanun tasarısının reddedilmesinin kabineye güvensizlik oyu verildiği şeklinde anlaşılacağını da ilan etmiştir. Söz konusu güvenoyu talebi, Kongrenin mevcut seçimini durdurmayı ve öncelikle sunulan kanun tasarısının oylanmasını da içermekteydi. Kongre Başkanlık Kurulu ise 30 Eylül'de önce yargıçlar için seçim yapılmasını akabinde söz konusu kanun tasarısının oylanmasını kararlaştırmıştır¹³⁶.

¹³⁴ Detaylı bilgi için Bkz. Ekinci, A. (2019). s. 51-52.

¹³⁵ İnternet: La Republica, "En media hora se decidió lista de candidatos al TC", <https://larepublica.pe/politica/2019/09/20/en-media-hora-se-decidio-lista-de-candidatos-al-tc-pedro-olaechea-congreso-fujimorismo/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020); İnternet: Peru 21, "CIDH objeta falta de transparencia en proceso de selección para el TC", <https://peru21.pe/politica/cidh-objeta-falta-de-transparencia-en-proceso-de-seleccion-para-el-tc-noticia/>(Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹³⁶ Kongre yargıç seçimine başladığında Yeni Peru (*Nueva Peru*) üyesi parlamenterler seçimin durdurulması ve kanun tasarısının oylanması yönünde önerge vermiş ise de bu önerge

İki yargıç için seçim yapıldıktan sonra oturuma ara verilmiş ve gece 04.00'te başbakanın kanun tasarısı ve güvenoyu talebini görüşmek için karar alınmıştır. İlgili konunun görüşülmesi için planlanan saatte oturum tekrar başlamışsa da Başkan Vizcarra, 05.33'te, parlamentonun başbakanın sunduğu kanun tasarısını öncelikle görüşmeyerek ve yargıç seçimi işlemini durdurmuyarak kabinesine güvenoyu vermediğini ilan etmiş ve Anayasa'nın 134. maddesine dayanarak parlamentoyu feshetmiştir¹³⁷. Başkan'ın parlamentoyu feshettiğini ilan etmesinden kısa bir süre sonra parlamento kabineye güvenoyu vermişse de Başkan kararından geri adım atmamıştır. Buna karşılık olarak parlamento tarafından da Başkan Vizcarra'nın Anayasa'nın 114. maddesine dayanılarak geçici yetersizlik (*incapacidad temporal*) gerekçesiyle 12 ay boyunca görevinden alınması ve yerine İkinci Başkan Yardımcısı Mercedes Aráoz Fernandez'in yeni başkan olarak ilan edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu girişim Mercedez Aráoz'un istifa etmesi üzerine etkisiz kalırken¹³⁸ halkın ve özellikle silahlı kuvvetlerin desteğinin Başkan Vizcarra lehine belirmesi de özellikle Halk Hareketi ve Keiko Fujimori için büyük bir başarısızlık olmuştur. Söz konusu uyuşmazlık eski Parlamento Başkanı Oleada tarafından Anayasa Mahkemesine taşınmıştır. Anayasa Mahkemesi ise parlamentonun feshi yetkisinin demokrasiye aykırı olmamakla birlikte başkanlar için bir açık çek sunmadığını, sorumlulukla kullanılması gereken bir yetki olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi Başkanı Ledesma parlamentonun kabine karşısındaki güveninin alenen beyan edilmesi gerekmediğini, bir iradeye bağlı olarak da ortaya konulabileceğini ortaya koymuştur. Somut olayda parlamentonun, başkanın ve başbakanın talebini almış olmasına karşın yargıç seçimini durdurmaması, güvenoyu noktasında olgusal (*factico*) bir irade beyanıdır¹³⁹. Dolayısıyla yargıç, Başkan Vizcarra tarafından 30 Eylül 2019 tarihinde alınan fesih kararının da söz konusu

Genel Kurulda reddedilmiştir. Bkz. İnternet: Peru 21, "Pleno rechazó cuestión previa para suspender la elección de los miembros del TC", <https://peru21.pe/politica/pleno-rechazo-cuestion-previa-para-suspender-la-eleccion-de-los-miembros-del-tc-noticia/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹³⁷ Bkz. Decreto Supremo, N° 165-2019-pcm, *El Peruano*, Lunes de 30 Septiembre de 2019.

¹³⁸ İnternet: BBC Mundo. "Disolución del Congreso en Perú: renuncia Mercedes Aráoz, nombrada "presidenta en funciones" por el Parlamento en sustitución de Vizcarra", <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-49902304>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹³⁹ de la Quintana, J. (2020). CNN Espanol, "Tribunal Constitucional de Perú vota a favor de la legalidad en la decisión de Martín Vizcarra de disolver el Congreso", <https://cnnespanol.cnn.com/2020/01/14/alerta-peru-tribunal-constitucional-vota-a-favor-de-la-legalidad-en-la-decision-de-martin-vizcarra-de-disolver-el-congreso/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

şartlar içerisinde gerçekleştiğini belirterek anayasaya uygun olduğuna karar vermiştir¹⁴⁰. Seçimler 26 Ocak 2020 tarihinde icra edilmiştir. Bu seçimlerde açık bir kazanan yoktur. Zira hiçbir parti %11'den daha fazla oy alamamıştır. Ancak hem Kuczynski hem de Vizcarra ile politik tansiyonu yükselten Halk Hareketi Partisinin %7 oy alması, bu seçimlerdeki en açık kaybedenlerden biri olması sonucunu doğurmuştur¹⁴¹. Dolayısıyla Başkan'ın fesih kararının parlamento muhalefetine seçimlerde büyük yenilgi alması dolayısıyla Başkan'ın lehine sonuçlandığı sonucuna varılabilir.

İnceleme dönemleri itibarıyla hem Polonya'da hem de Peru'da başkan, parlamento ile ciddi bir gerilim hâindedir. Bu kriz hem hükümetlerin güvensizlik oyları ile düşmesine yol açmakta hem de siyasi istikrarsızlığa neden olmaktadır. Gerek Wałęsa gerekse de Vizcarra, parlamentoyu feshederken kendilerinin ya da partilerinin popülerliğinden yararlanmayı amaç edinmemiştir. Anayasal olarak parlamentoyu feshetme yetkisine sahip olmalarını, söz konusu siyasi krizin çözülmesi için bir araç olarak kullanmışlardır. Zaten hem Wałęsa hem de Vizcarra parlamentoyu feshettikten sonra yapılan seçimlerde, kendileri için avantajlı olarak değerlendirebilecekleri bir siyasal tablo ortaya çıkmamıştır.

2. Suni Hükümet Krizleri ve Fesih Amacıyla Anayasa Hükümlerini Zorlamak: Ukrayna Örneği

Ukrayna'da parlamento'nun (*Verkhovna Rada*) feshi yetkisi, Anayasa'nın 90. maddesine göre bir ay içerisinde bir hükümetin kurulamaması, Bakanlar Kurulunun istifası üzerine 60 gün içerisinde yeni hükümetin kurulamaması ve parlamento'nun *bir ay* boyunca oturum yapmaması durumunda başkan tarafından kullanılabilir. Başkan bu kararı almadan önce parlamento'nun başkan ve başkan vekillerinin ve parlamento hiziplerinin başkanlarına danışır. Görüldüğü gibi bu yetki başkana verilmekte iken yetkinin kullanımına konu sınırlandırması getirilmektedir. Bununla birlikte bazı başkanların Anayasa'nın bu hükmüne riayet etmedikleri görülmektedir. Zira Ukrayna'da bağımsızlıktan itibaren 2007, 2014 ve

¹⁴⁰ İnternet: Anadolu Agency, "Perú: Tribunal Constitucional definió que disolución del Congreso por parte del Ejecutivo fue legal", <https://www.aa.com.tr/es/pol%C3%ADtica/per%C3%BA-tribunal-constitucional-defini%C3%B3-que-disoluci%C3%B3n-del-congreso-por-parte-del-ejecutivo-fue-legal-/1702626>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁴¹ Seçim sonuçları için bkz. İnternet: BBC Mundo. "Elecciones Perú 2020: los resultados preliminares muestran un Congreso fragmentado y al desplome del fujimorismo", <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-51262879>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

2019 yılında olmak üzere 3 kez parlamento feshedilmiştir. Bu fesihlerden yalnızca 2014 yılındaki anayasanın öngördüğü usulde yapılırken örneklerin hiçbirinde anayasanın öngördüğü şekilde parlamento ile hükümet arasında gerçek bir anayasal kriz bulunmamaktadır.

Ukrayna'nın bağımsızlık sonrası ilk feshi 2007 yılında Başkan Yuschenko tarafından yapılmıştır. Bu fesih, kohabitasyon döneminde yapılmıştır. Başkan'ın parlamentoyu feshederken Yanukovich hükümeti ile arasındaki siyasi krizi çözmeyi amaçladığı görülmektedir. Yuschenko, Bizim Ukrayna (*Our Ukraine*) Partisinin, Yanukovich ise Bölgeler Partisinin (*Party of Regions*) lideridir. İkili arasındaki ilk ciddi siyasi gerilim 2004 başkanlık seçimleridir. *Turuncu Devrim* olarak da adlandırılan bu dönem içerisindeki başkanlık seçimlerini Yuschenko kazanmıştır¹⁴². Mart 2006'da ise Ukrayna'da parlamento seçimleri yapılmıştır. Bu seçimde Bizim Ukrayna ile Bölgeler Partisi rakip olarak seçime katılmış ve sonuçta açık bir kazanan ortaya çıkmamıştır. Başkan Yuschenko'nun Bizim Ukrayna Partisi ile Tymoshenko'nun Yulia Tymoshenko Bloğu ve Moroz'un Sosyalist Partisi, koalishon hükümeti kurmak için görüşmelere başlamış, Yuschenko ile Tymoshenko arasındaki başbakanlık makamının belirlenmesi konusundaki anlaşmazlıklar neticesinde koalisyon kurulamamıştır. Krizi çözebilmek adına Moroz, sürpriz bir şekilde Yanukovich'in başbakanlığında, Bölgeler Partisi ile Komünist Partinin dâhil olduğu *Ulusal Birlik (National Unity) Koalisyonunun*¹⁴³ kurulmasına öncülük etmişken Tymoshenko muhalefette kalmıştır¹⁴⁴. Bu ise Yanukovich ve Yuschenko arasındaki politik mücadeleyi artırmıştır¹⁴⁵. Bu dönemde Bizim Ukrayna

¹⁴² Turuncu Devrim, temelde 2004 yılındaki başkanlık seçimleri (Kasım 2004) ile Yuschenko'nun göreve başlaması (Ocak 2005) arasında geçen dönemi nitелеmek için kullanılır. Başkanlık seçimlerinin ikinci turu, Yuschenko ile Yanukovich arasındadır. İlk sonuçlar Yuschenko'nun seçimleri kazandığını gösterirken Seçim Kurulu, Yanukovich'in seçimleri kazandığını ilan etmiştir. Akabinde ise seçimlere hile karıştırıldığı iddiasıyla sokak hareketleri başlamış, ciddi bir sivil itaatsizlik durumu meydana gelmiştir. Akabinde ise Ukrayna Yüksek Mahkemesi, seçimlerin ikinci turunu iptal edilmiştir. Ulusal ve uluslararası gözlemcilerin yakından takip ettiği ve adil ve özgür olduğunu ilan ettikleri, başkanlık seçimlerinin tekrarlanan ikinci turunu Yuschenko, %52 oy ile kazanmıştır. Bu ise Yuschenko ile Yanukovich arasındaki gerilimi artırmıştır. Bkz. Molchanov, M. A. (2008). "Ukraine's Orange Revolution: Great Promise, Untimely Demise", *Post-Communist World*, https://www.researchgate.net/publication/294621677_Ukraine's_Orange_Revolution_Great_Promise_Untimely_Demise, s. 283-284., (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁴³ Copsey, N. (2008). "The Ukrainian Parliamentary Elections of 2007", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, <https://doi.org/10.1080/13523270802003129>, s. 297.

¹⁴⁴ Moroz'un bunun karşılığında parlamento başkanlığını elde ettiği görülmektedir. Bkz. Copsey, N. (2008). s. 299.

¹⁴⁵ Copsey, Ukrayna'daki siyasi anlayışın güç paylaşımına müsaade etmediğini, siyasi elitlerin ancak rakiplerini baskılayarak hayatta kalabileceklerine inandıklarını ifade

Partisinden 11 vekilin Bölgeler Partisine geçmesi ise siyasi gerilimi daha da artırmıştır. Zira bu 11 milletvekili sayesinde Yanukovich hükûmeti, parlamentoda Yuschenko'nun vetosunu aşabilecek sayıya ulaşmıştır. Dolayısıyla hükûmet, başkan karşısında önemli bir avantaj elde etmiştir. Yuschenko ise Mart 2007'de bu geçişin anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüş¹⁴⁶, parlamentoyu feshederek 27 Mayıs'ta seçim yapılacağını ilan etmiş ve hükûmete seçim hazırlığı yapma talimatı vermiştir¹⁴⁷. Aslında bu yöndeki bir fesih gerekçesi, Ukrayna Anayasası'nın, parlamentonun feshini düzenleyen 90. maddesinde yer almamaktadır. İlgili madde yalnızca hükûmetin kurulamaması neticesinde başkanın parlamentoyu feshedebileceğini öngörmektedir. Ancak Başkan yine de bu kararnameyi imzalamıştır. Dolayısıyla Yuschenko'nun feshi öngören kararnamesi, hükûmet tarafından eleştirilirken Yanukovich'in de seçim için gerekli hazırlığı yapmayı reddettiği görülmektedir. Bunun üzerine Yuschenko ve Yanukovich'in fesih üzerine pazarlık yaptığı ve seçim tarihinin Eylül 2007 olarak düzenlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Mart 2006'ya yapılan parlamento seçimlerinden yalnızca 18 ay sonra parlamento feshedilmiştir. Seçim sonuçlarının ise Mart 2006 seçimlerinden anlamlı bir farklılık ortaya koymadığı görülmektedir¹⁴⁸. Dolayısıyla 2007 yılındaki fesih yetkisinin kullanılması, parlamentonun çoğunluk desteğine sahip olan bir hükûmete karşı ve Anayasa hükümlerine aykırı olarak yapılmıştır. Seçimlerin sonucunda ise Bizim Ukrayna Partisi ile Tymoshenko Bloğu'nun kurduğu koalisyonun hükûmeti kurduğu görülmektedir¹⁴⁹. Dolayısıyla erken seçim kararının Başkan lehine sonuç ürettiği görülmektedir.

Ukrayna Başkanı'nun ikinci feshi 2014 yılındadır. Başkan'ın bu yetkisini açıkça *avantajlı politik durumundan* yararlanmak amacıyla kullandığı görülmektedir. Zira Başkan Poroshenko'nun yeni seçilmiş olması ve

etmektedir. Dolayısıyla kohabitasyon, Ukrayna gibi bir devlet sisteminde yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bkz. a.g.m. s. 300.

¹⁴⁶ Başkana göre geçiş yapan bu 11 vekil, nispi temsil seçim sistemine göre seçilmiştir. Nispi temsil seçim sistemi ise adayı değil partiyi ön plana çıkaran bir seçim sistemidir. Dolayısıyla seçmen adaya değil partiye oy vermiştir. Bu nedenle bu kişilerin vekil olması parti sayesinde. Başka partiye geçiş yapmaları ise seçmenin iradesine aykırıdır. Bkz. Copsey, N. (2008). s. 299; Ukrayna'daki seçim sistemi ile ilgili olarak bkz. Mierzejewski, M. (2014). "When the Colors Fade: Party Politics, Institutionalization, and Democratization in Ukraine and Georgia", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Chicago: Graduate College of the University of Illinois, s. 61.

¹⁴⁷ Copsey, N. (2008). s. 299.

¹⁴⁸ Bkz. a.g.e., s. 300.

¹⁴⁹ İnternet: "Profile: Yulia Tymoshenko", BBC News, 23 Mayıs 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15249184>, (Erişim Tarihi: 27/3/2020).

popülaritesinin yüksekliği, buna karşın bir önceki hükûmetin ciddi bir siyasi kriz geçirmiş olması, Başkan'a ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Başkan da parlamentoyu feshederek yapılacak yeni seçimler vasıtasıyla parlamento çoğunluğunu elde etmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde 2011-2014 yılları arasında görev yapan Başkan Yanukovich'in politik ve uluslararası kriz neticesinde istifa etmesinden sonra¹⁵⁰ başkanlık seçimleri yapılmış ve Petro Poroshenko başkan olarak seçilmiştir. Parlamento ise 28 Ekim 2012 tarihinde 5 yıllık bir dönem için seçilmiştir. Parlamento çoğunluğu, hükûmette yer alan eski Başkan Yanukovich'in Bölgeler Partisi Komünist Parti, Lytvyn Bloğu ve bazı bağımsızların elindedir. Yanukovich'in istifası sonrasında hükûmet de istifa etmiş, yeni hükûmet muhalefet partileri tarafından kurulmuştur. Anketler ise yeni bir parlamento seçimi yapılmasına %65 oranında destek verildiğini ortaya koymaktadır¹⁵¹. Bunu icra edebilmek adına 24 Temmuz 2014 tarihinde, yeni hükûmeti oluşturan partilerden Udar ve Svoboda ile bazı vekiller, Anayasa'nın 90. maddesi hükmünün öngördüğü şartları sağlamak için koalisyondan çekilmiştir. Yeni hükûmetin kurulması için gerekli olan süre beklenildikten sonra da 25 Ağustos 2014 tarihinde Başkan, 26 Ekim 2014 tarihinde icra edilmesi öngörülen erken seçim kararını bir kararname ile ilan etmiştir¹⁵². Erken seçim, yeni Başkan Poroshenko'yu destekleyen Petro Poroshenko Bloğu'nun da yer aldığı bir koalisyon olan Yatsenyuk hükûmetinin kurulmasına imkân tanımıştır¹⁵³. Erken seçim kararı yine başkan lehine sonuçlanmış olmaktadır.

Ukrayna'da tatbik edilen son fesih, açıkça Başkan Volodymyr Zelensky'nin yeni seçilmiş olmasından dolayı sahip olduğu avantajlı politik durumdan yararlanmak istemesidir. Zira Zelensky, Nisan 2019'da %73 gibi ciddi bir oy oranı ile mevcut Başkan'dan (%24) daha fazla oy alarak önemli bir seçim galibiyeti elde etmiştir¹⁵⁴. Kendisi aslen bir komedyen¹⁵⁵

¹⁵⁰ Shevel, O. (2015). "The Parliamentary Elections in Ukraine, October 2014", *Electoral Studies*, Vol. 39, 2015, s. 159

¹⁵¹ a.g.e., s. 159.

¹⁵² a.g.e., s. 159.

¹⁵³ Hükûmette yer alan partiler şunlardır; Petru Poroshenko Bloğu, Radikal Parti, Anavatan Partisi, Halk Cephesi, Özgüven (Self-Reliance) partisi. Hükûmet, parlamentonun 288 lehe oyunu alarak kurulmuştur. Shevel, O. (2015). s. 160.

¹⁵⁴ İnternet: "President of Ukraine", <https://www.president.gov.ua/en/president/biografiya>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁵⁵ Zelensky, 2016 yılında Halkın Hizmetkârı (Servant of the People) isimli bir dizide aslen öğretmen olan fakat sonrasında devlet başkanlığı makamına kadar yükselen birini canlandırmıştır. Buradan hareketle Zelensky, seçimlerden bir yıl önce kurduğu partinin adını da Halkın Hizmetkârı olarak belirlemiştir. İnternet: Quartz, "Ukraine's newly elected

olmasına karşın Ukrayna’da parlamentoya ve partilere karşı giderek artan güvensizlik nedeniyle¹⁵⁶ rakipleri karşısında ön plana çıkmıştır. Seçim kampanyası boyunca devlet görevlilerinin yolsuzluklarına dikkat çeken, Rusya tarafından desteklenen ülkenin doğu sınırındaki isyancılar ile uzlaşma politikası yürüteceğini ve bu sorunu çözmeyi hedeflediğini sürekli dile getiren Başkan, Mayıs 2020’de görevine başlamış ve parlamentoda yapmış olduğu konuşmasında Savunma Bakanı, Gizli Servis Başkanı ve kabinenin istifasını talep etmiş; Başbakan istifa edeceğini açıklamıştır¹⁵⁷. Ayrıca Başkan, aynı konuşmasında parlamentoyu feshedeceğini de ilan etmiştir¹⁵⁸. Başkanın bunu yapmaktaki amacı ise şüphesiz -tıpkı Poroschenko’nun yaptığı gibi- gücünü konsolide etmek ve seçim vaatlerini yerine getirebilmek için çalışabileceği bir parlamentonun teşekkülünü sağlamaktır¹⁵⁹. Zira Zelensky’nin Halkın Hizmetkârı Partisi, daha yeni kurulmuş bir partidir ve parlamentoda temsil edilmemektedir. Bu ise başkan için muhalif bir parlamento demektir. Zelensky ise bunun sadece kendi talebi olmadığını, halkın da talebi olduğunu dile getirmiş; bu konuşmasını yaptığı günün ertesinde ise bir kararname ile parlamentoyu feshettiğini ve seçimlerin iki ay sonra yapılacağını ilan etmiştir.

62 parlamento üyesi, söz konusu feshin Anayasa’ya aykırı olduğunu ileri sürerek Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Gerçekten de Anayasa’nın 90. maddesi fesih için gerekli şartları belirtmekte iken hükûmetin kurulamaması şartı başkanı sınırlandırmaktadır. Başkan ise her ne kadar Başbakan’ın istifasını talep etmiş ve Başbakan istifa edeceğini açıklamışsa da henüz istifa gerçekleşmemiştir. Ayrıca anayasaya göre istifadan sonra 60 gün yeni hükûmetin kurulması için süre bulunmaktadır. Başkan ise her iki şartın da gerçekleşmesini beklemeksizin kararnameyi yayımlamıştır. Buna karşın Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararnamenin Anayasa’ya

president already plays the role on TV”, <https://qz.com/1600884/volodymyr-zelensky-elected-as-ukraines-president-after-playing-the-role-on-tv/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁵⁶ Zelensky’nin başkan olarak seçildiği dönemde parlamentoya karşı güvenin %4 civarında olduğu ifade edilmektedir. Bkz. İnternet: <https://www.rferl.org/a/ukrainian-constitutional-court-oks-parliament-s-dissolution-early-poll/30010735.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁵⁷ İnternet: New York Times: “Ukraine’s New President Dissolves Parliament and Calls a Snap Election”, <https://www.nytimes.com/2019/05/20/world/europe/ukraine-zelensky-parliament-election.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁵⁸ İnternet: BBC, “Volodymyr Zelensky: Comedian-president calls snap election”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-48330955>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁵⁹ İnternet: New York Times: “Ukraine’s New President Dissolves Parliament and Calls a Snap Election”, <https://www.nytimes.com/2019/05/20/world/europe/ukraine-zelensky-parliament-election.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

uygun olduğuna hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili Venislavsky yaptığı açıklamada ne usul yönünden ne de esas yönünden herhangi bir Anayasa'ya aykırılık tespit etmediklerini ifade etmiştir¹⁶⁰. Temmuz 2019'da icra edilen erken seçimlerde ise Zelensky'nin Halkın Hizmetkârı Partisi, Sovyet sonrası Ukrayna'da en çok oy alan (%43.16) ve tek başına iktidar olma imkânı elde eden ilk parti olmuştur¹⁶¹. Dolayısıyla Başkan'ın avantajlı politik durumundan yararlanmak amacıyla aldığı erken seçim kararı, açıkça Başkan lehine sonuçlanmıştır.

3. Hükümet Krizinin Suni Bir Şekilde Oluşturulması: Türkiye ve 2015 Erken Seçimi Örneği

Türkiye'de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmeye başlandığı 2014 yılından itibaren iki adet erken seçim yapılmıştır. Bunlardan ilki 2015 yılında iken diğeri 2018 yılındadır. 2018 yılındaki erken seçim kararının alınmasında Cumhurbaşkanı'nın da önemli ölçüde rolü bulunmakta ise de fesih kararı Cumhurbaşkanı tarafından değil Parlamento tarafından alınmıştır¹⁶² ve incelememiz dışındadır. 2017 Anayasa değişiklikleri öncesinde, 1982 Anayasası'nın 116. maddesi, Bakanlar Kurulunun 45 gün içerisinde kurulamaması ya da bir Bakanlar Kurulunun güvensizlik

¹⁶⁰ İnternet: Interfax: "Zelensky's rep in Constitutional Court rules out possibility of declaring unconstitutional decree on Rada dissolution, snap elections", <https://en.interfax.com.ua/news/general/592294.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁶¹ İnternet: Rferl, "Final Ukraine Election Results Confirm Zelenskiy Landslide", <https://www.rferl.org/a/final-ukraine-election-results-confirm-zelenskiy-landslide/30076731.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

¹⁶² Buna karşın literatürde 2018 yılındaki erken seçim kararının alınmasının da benzer gerekçelere dayandığı görülmektedir. Türk lirasının giderek değer kaybetmesi, enflasyonun artması nedeniyle muhtemel bir ekonomik kriz ile problemlili dış ilişkiler, iktidar açısından negatif bir gelecek öngörülmesine yol açmıştır. İlaveten 15 Temmuz darbe girişimi ile birlikte PKK ile olan çatışmalar ve Suriye'deki iç savaş, milliyetçilik duygusunun artmasına, dolayısıyla iktidarın bundan olumlu olarak etkilenmesini sağlamıştır. Bu nedenle de iktidar, sahibi olduğu bu popüleritenin yakın gelecekte azalacağını hesaba katarak bir seçim yenilgisinin önüne geçmek amacıyla seçimlerin erkene alınmasına karar vermiştir. Bu kararın alınmasında muhalefeti hazırlıksız yakalamak amacı da bulunmaktadır. Zira 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan, %52 oy ile seçilmiş olmasına karşın 7 Haziran milletvekili seçimlerinde Ak Parti'nin %40 oy elde edebilmesi, iktidarın oy kaybı yaşadığı şeklinde yorumlanmış ve muhalefetin seçimleri kazanmak noktasında umutlanmasını sağlamıştır. Cumhurbaşkanı, erken seçim kararı vasıtasıyla muhalefetin seçimlere hazırlıksız yakalanmasını amaç edinmiştir. Öyle ki en büyük rakibi CHP'nin bir süre aday belirlemede zorlandığı görülmektedir. Ayrıca güçlü bir rakip figür olan Meral AKŞENER'in partisinin henüz kurulmuş olması ve organizasyonunu tamamlamamış olması nedeniyle onun da seçim sürecinden diskalifiye olmasını amaçlamıştır. Buna karşın CHP'nin 15 milletvekilini AKŞENER'in İyi Partisine transfer etmesi ile birlikte İP'in bir TBMM Grubuna sahip olduğu ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday gösterme hakkına sahip olduğu görülmektedir. Taş, H. (2018). "Contained Uncertainty: Turkey's June 2018 Elections and Their Consequences", *Giga Focus*, No. 4, s. 1, 3-4.

oyları ile düşürüldükten sonra 45 gün içinde kurulamaması durumunda cumhurbaşkanına seçimleri yenileme yetkisi verilmekteydi. Ayrıca Anayasa'nın 104. maddesine göre başbakanı atama ve istifasını kabul etme yetkisini de cumhurbaşkanına verilmişti.

Türkiye'de 2002 yılında Ak Parti tek başına iktidar olmuştur. Bu iktidarın 2014 yılında Başbakan Erdoğan'ın, cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte konsolide olmuş bir yarı-başkanlık sistemine dönüştüğü ileri sürülebilir¹⁶³. Buna karşın 7 Haziran 2015 parlamento seçimlerinde Ak Parti, hâlen en çok oy alan parti olmasına karşın tek başına hükümet kurma imkânını elde edememiştir¹⁶⁴. Seçim sonuçları hükümetin ancak bir koalisyon vasıtasıyla kurulabilmesini gerektirmektedir. Ortaya atılan altı muhtemel koalisyon ihtimallerinden 5'i Ak Partinin de hükümette kalmasını gerektirmektedir. Ak Partinin yer almadığı diğer ihtimal ise CHP, MHP ile HDP'nin aynı koalisyonda yer almasını öngörmektedir ki¹⁶⁵ özellikle MHP ile HDP'nin birlikte yer aldığı böyle bir koalisyon ihtimalinin gerçekleşmesi, ideolojik olarak birbirlerine uzak konumları nedeniyle neredeyse imkânsız gibidir¹⁶⁶. CHP lideri Kılıçdaroğlu muhtemel bir koalisyonda MHP lideri Bahçeli'ye başbakanlık teklif etmiş olduğu iddia edilse de Bahçeli resmî olmayan seçim sonuçlarını değerlendirdiği konuşmasında herhangi bir koalisyona dâhil olmayacağını peşinen ilan etmiştir¹⁶⁷. Bu şartlar

¹⁶³ Konsolide olmuş yarı başkanlık sistemi hem hükümetin hem de devlet başkanlığı makamının aynı partinin/koalisyonun elinde bulunması anlamına gelmektedir. Bkz. Skach, C. (2005). *Borrowing Constitutional Designs Designs, - Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*, ABD: Princeton University Press, s. 15-17.

¹⁶⁴ Bunun nedenleri arasında özellikle işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik verilerin negatif yöndeki eğilimine karşı gerekli tedbirleri alamaması, muhalefet partileri CHP ve MHP'nin oy oranlarında Ak Parti aleyhine artışa neden olmuştur. İlaveten Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Ak Partinin sahip olduğu milletvekilliklerinin önemli bir kısmının HDP (*Halkların Demokrasi Partisi*) tarafından kazanılması oy oranlarındaki azalmada etkilidir. Zira seçim kampanyası boyunca Ak Parti HDP'nin seçim barajını geçememesi yönünde strateji geliştirmiş, kampanyası boyunca HDP'ye yüklenmiştir. Ancak sonuç elde edememiştir. Ayrıca terör örgütü PKK ile yapılan barış görüşmeleri, Ak Partinin en çok oy aldığı bölgelerde seçmenin MHP'ye yönelmesine neden olmuştur. Bkz. Sayarı, S. (2016). "Back to a Predominant Party System: The November 2015 Snap Election in Turkey", *South European Society and Politics*, Vol. 21, No. 2, ss. 263-280, s. 264; Bardakçı, M. (2016). "2015 Parliamentary Elections in Turkey: Demise and Revival of AKP's Single-Party Rule", *Turkish Studies*, Vol. 17, No. 1, s. 6-7, 9.

¹⁶⁵ Esasında AKP-MHP, AKP-CHP veya AKP-HDP gibi çoğunluk koalisyonu varyasyonları da bulunmakta ise de hem Ak Partinin diğer partiler ile hem de diğer partilerin Ak Parti ile herhangi bir koalisyon hükümeti kurmaya girişmesi dönem itibarıyla mümkün değildir. Zira seçim öncesi süreç ve seçim kampanyaları, partilerin liderlerinin birbirlerini "ötekileştirmeye" varan ithamlarına sahne olmuştur. Sayarı, S. (2016). s. 265 vd.

¹⁶⁶ a.g.e., s. 265-266.

¹⁶⁷ a.g.e., s. 266; Benzer açıklamaların HDP temsilcileri tarafından da ifade edildiği görülmektedir. Bkz. Bardakçı, M. (2016). s. 11.

altında Cumhurbaşkanı, hükûmeti kurma görevini dönemin Ak Parti Genel Başkanı Davutoğlu'na vermiştir. Davutoğlu, 32 gün boyunca CHP ile hükûmet kurmak için görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde Davutoğlu'nun teklifi erken seçimler yapılana kadar, üç aylık bir geçici koalisyon kurulması yönündedir¹⁶⁸. Anılan süreçte Davutoğlu'nun hükûmeti kuramamış olması sonrasında Cumhurbaşkanı'nun hükûmeti kurma görevini Kılıçdaroğlu'na vermesi ihtimali var olsa da bu olmamış ve Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir¹⁶⁹. Ak Partinin seçim kampanyasında, yaşanan dönemsel sorunların yalnızca güçlü bir tek parti iktidarıyla çözülebileceği vurgulanmış; ilaveten ekonomik ve siyasi istikrarın devamlılığı için Ak Partiye tekrar tek parti iktidarının verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Özellikle seçim kampanyası boyunca yükselen terör gerilimi ve güvenlik güçleri ile PKK militanları arasındaki çatışmalardan en çok etkilenen parti ise HDP olurken bu olgu Ak Partinin oy oranlarına olumlu şekilde yansımıştır¹⁷⁰. Tabiidir ki "millî" duyguları harekete geçiren hadiselerin toplumun iktidar ile olan bağını kuvvetlendirmesi mümkündür. Dönemin güvenlik endişesi, seçmenin milliyetçi duygularını harekete geçirirken -olayın özelliğine göre farklılaşmakla birlikte- iktidar partileri bu olgudan kazanç elde edebilirler¹⁷¹. 7 Haziran seçimleri ile 1 Kasım erken seçimi arasında geçen sürede yaşanan terör olaylarının da böyle bir etki ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Zira 5 ay gibi bir süre içerisinde iktidar partisi olan Ak Parti, oyunu %40'tan %49'a çıkararak tek başına iktidarı tekrar elde etmiştir¹⁷².

Cumhurbaşkanı'nın muhtemel bir erken seçim vasıtasıyla Ak Partinin oy oranlarını artıracacağı, dolayısıyla tek başına iktidarı sağlayacağı düşüncesiyle daha en başından fesih yönünde tavır alması, hükûmeti kurmakla yalnızca Ak Parti lideri olan Davutoğlu'nu görevlendirmesi ve

¹⁶⁸ Bardakçı, M. (2016). s. 12.

¹⁶⁹ Gözler, pek çok yazarın anayasal teamüllere göre devlet başkanının bir siyasi parti liderinin hükûmeti kurmakta başarısız olması durumunda diğer partilerin liderlerine de bu görevi vermesi gerektiğini ileri sürdüğünü fakat anayasal olarak bir yazılı kural bulunmadıkça devlet başkanının bu noktada serbest olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Gözler, K. (2011), s. 300-301.

¹⁷⁰ İnsan Hakları Derneğinin raporuna göre iki seçim dönemi arasında HDP üyelerine 133 saldırı olmuş, 5.000'den fazla HDP üyesi gözaltına alınmış, 1.004'ü ise suç örgütü üyeliği ile itham edilmiştir. Bkz. Bardakçı, M. (2016). s. 14-15.

¹⁷¹ Bu noktada Thatcher'ın Falkland savaşı galibiyeti ve sonrasında politikası ile Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasındaki politikası ile ilgili değerlendirmelere bakılabilir.

¹⁷² İnternet: Yüksek Seçim Kurulu, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

bu yetkiyi yalnızca erken seçimlere kadar bir hükûmet kurulması amacıyla vermesi, sürecin başarısız olması üzerine Kılıçdaroğlu'na hükûmeti kurma görevinin verilmemesi, Türkiye'nin 2015 örneğinin kriz çözmek amacıyla değil avantajlı politik durumdan faydalanmak amacıyla yapıldığını gösterdiği iddia edilebilir¹⁷³. Yani Anayasa'nın 116. maddesindeki seçimlerin yenilenmesi için gerekli olan şartın gerçekleşmesi için suni bir hükûmet krizi çıkarıldığından da söz etmek mümkündür.

C. FESİH YETKİSİNE ANAYASAL CEZANIN ÖNGÖRÜLDÜĞÜ EKVADOR ÖRNEĞİ

Devlet başkanının fesih yetkisini kullanması sonrasında kendi seçimlerinin de yenilenecek olduğu sistemler, bu yetkinin en nadir kullanıldığı sistemlerdir. Zaten bu kurumun anayasal olarak kabul edilmesinin amacının da bu kurumun kullanılmaması, onun yerine siyasi krizlerin uzlaşılı yoluyla çözülmesine teşvik etmesi olduğu ifade edilmektedir¹⁷⁴. Ekvador'da seçimlerin karşılıklı yenilenmesine karar verme yetkisinin parlamento tarafından da kullanabilmesi mümkündür¹⁷⁵. Ancak çalışmamızda yalnızca devlet başkanlarının fesih yetkisi açısından konu ele alınmaktadır. Konu ile ilgili en somut uygulama 2019 yılında ciddi bir siyasi krizin yaşandığı Ekvador örneğidir.

Ekvador Anayasası'nın 148. maddesine göre başkan şu hâllerde parlamentoyu feshedebilir: (1) Parlamentosunun Anayasa'da yer almamasına rağmen bazı yetkileri sahiplenmesi, (2) Parlamentosunun ısrarla Ulusal Gelişme Planı uygulanmasını haksız yere engellemesi (3) ülkede ciddi bir siyasi kriz ve iç ayaklanmanın bulunması. Bunlardan ilkinin gerçekleştiği durumlarda başkan, parlamentoyu feshedebilmek için Anayasa Mahkemesinin lehe görüşünü de almalıdır. Fakat başkan bu yetkisini görev süresinin ilk üç yılında ve bir kez kullanabilir. Görüldüğü üzere anayasada başkanın bu yetkisini kullanabilmesi hem bazı nedenlerin varlığına bağlanmış hem de Anayasa Mahkemesinin bu kararı onaylaması gerektiği öngörülmüştür. İlaveten başkan bu yetkiyi görev süresi boyunca yalnızca bir kez kullanabilmektedir. Ekvador'da seçimlerin karşılıklı

¹⁷³ Çağlar, T. E. (2019). "Parlamentosunun Feshi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 82-83.

¹⁷⁴ Gül, C. (2020). s. 335-341

¹⁷⁵ Türkiye'de TBMM, üye tam sayısının 3/5'i ile kendi seçimlerinin yenilenmesine karar vermektedir. Ancak bu durumda hem TBMM seçimleri hem de Cumhurbaşkanlığı seçimleri birlikte yenilenmektedir. Bkz. 1982 Anayasası, m. 116/1.

yenilenmesi uzun süre tartışılmış bir kurumdur¹⁷⁶. Zira 2008 yılına kadar, anayasal olarak bakanların parlamento tarafından güvensizlik oyları ile düşürülebildiği bu ülkede başkanın bu kurum karşısında sahip olduğu bir anayasal yetki söz konusu değilken parlamento bu yetkisini sıklıkla kullanmıştır¹⁷⁷. İlaveten 1997-2005 yılları arasındaki siyasi krizler dolayısıyla 3 başkanın ya istifa etmek zorunda bırakılması ya da parlamento tarafından görevden alınması¹⁷⁸, 2008 Anayasası hazırlanırken, kriz durumunda işletmek amacıyla seçimlerin karşılıklı yenilenmesi kurumunun da anayasal olarak düzenlenmesini gerektirmiştir. Buna karşın 2019 yılına kadar bu kurumun işletilmesini gerektirecek bir siyasi kriz yaşanmamıştır.

Ekvador'da 2005-2017 yılları arasında Rafael Correa'nın uzun bir iktidarı söz konusudur. Bu süre içerisinde Correa, kurucusu olduğu Alianza PAIS'in de lideri olarak sol eğilimli politikaları ve sosyal reformları ile önemli bir popülerite elde etmiştir. Ayrıca anayasal görev sınırının Anayasa Mahkemesi kararıyla kaldırılması ile birlikte Correa, siyasi tepkileri engellemek adına başkan yardımcısı Lenin Moreno'yu halef olarak göstermiştir¹⁷⁹. Moreno ise hem Alianza PAIS'in yeni lideri olmuş hem de 2017 yılında başkan olarak seçilmiştir. Bununla birlikte Moreno, seçilir seçilmez Correa'nın politikalarını reddetmiş, IMF'den borç almış, neo-kapitalist politikalar benimsemiştir¹⁸⁰. Hatta Moreno'nun Correa'nın tekrar seçilmesini engellemek amacıyla 2018 yılında bir referandum ile anayasal görev sınırını tekrar kabul ettirdiği görülmektedir¹⁸¹. Correa'nın halefi olan ve bu politikaları devam ettirme vaadiyle seçilen Moreno'nun seçim vaatlerinin tam aksine olan davranışları, seçildiği dönemin başlangıcında %80'lerde olan popüleritesinin 2019 yılı itibarıyla %30'lara

¹⁷⁶ Örneğin Nisan 1980'de Başkan Roldós başkanın parlamentoyu feshetme yetkisine sahip olması ile ilgili olarak bir referandum yapmak konusunda parlamento baskılamıştır. 1995 yılında Başkan Durán Ballén benzer şekilde bir referandum teklifinde bulunmuştur. Fakat bu denemelerden hiçbiri başarılı olamamıştır. 1984 yılında ise Başkan Febres Cordero'nun parlamento çoğunluğunun atadığı Yüksek Mahkeme hâkimlerini onaylamayı reddetmesi sonrasında başkanın parlamento feshedeceğinden korkulduğu ifade edilmektedir. Negretto, G. (2013). *Making Constitutions*, New York: Cambridge University Press, s. 200-201.

¹⁷⁷ Negretto, G. (2013). s. 200.

¹⁷⁸ Ekinci, A. (2019). s. 21.

¹⁷⁹ Landau, D., Roznai, Y., Dixon, R. (2019). "Term Limits and the Unconstitutional Amendment Doctrine: Lessons From Latin America", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3208187, s. 9-10., (e.t.10.10.2019).

¹⁸⁰ Mancillo, A. S. (2019). "Fin de Ciclo (corto) en Ecuador", <https://www.celag.org/fin-de-ciclo-corto-en-ecuador/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸¹ Landau, D., Roznai, Y., Dixon, R. (2019). s. 10.

kadar düşmesine neden olmuştur¹⁸². İlaveten Moreno'nun IMF'den aldığı borçlar nedeniyle ekonomik açıdan ciddi bir tasarruf politikası belirleme yolunda kararlar aldığı görülmektedir. Halkın en çok tepkisini çeken ise 2 Ekim 2019 tarihinde ilan edilen 883 sayılı kararnamesidir. Bu kararname ile Moreno, 40 yıldır devlet tarafından benzin fiyatları için yapılan yardımı iptal etmiştir. Böyle olunca dizel fiyatlarında %120, benzin fiyatlarında %30 artış olmuştur. Ayrıca alınan ekonomik kararlar arasında işverenler lehine fakat çalışanlar aleyhine olacak yeni düzenlemelerinin olduğu görülmektedir¹⁸³.

Bu kararname, eş zamanlı olarak ülkenin pek çok yerinde iki hafta boyunca yoğun bir şekilde devam edecek olan gösterilere neden olmuştur. Taksi, otobüs ve kamyon şoförleri ile pek çok sendika ve topluluk¹⁸⁴ ulusal grev ilan etmiştir¹⁸⁵. Bu gösterilerin amaçları ise devletin yakıt yardımının tekrar tesis edilmesi, tasarruf politikalarının sona ermesi ve *Başkan Moreno'nun istifa etmesidir*¹⁸⁶. Bu süreç içerisinde Moreno'nun kabinesinde yer alan Guillermo Laso ve Jaime Nebo'un da Başkan'ın bu meşruiyet krizinden etkilenmemek için Başkan ile aralarına mesafe koydukları ifade edilmektedir¹⁸⁷.

Bu tepki karşısında Moreno derhâl olağanüstü hâl ilan etmiş ve orduyu sokağı denetim altına alması için yetkilendirmiştir. Güvenlik güçleri ile göstericiler arasındaki çatışmalar dolayısıyla pek çok göstericinin öldüğü, yüzlerce göstericinin ise gözaltına alındığı ifade edilmektedir¹⁸⁸. Fakat başkent Quito'da göstericilerin pek çok devlet binasını işgal etmesi

¹⁸² Mancillo, A. S. (2019). "Fin de Ciclo (corto) en Ecuador", <https://www.celag.org/fin-de-ciclo-corto-en-ecuador/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸³ Barria, C. (2019). "Crisis en Ecuador: 4 razones que explican la crisis que llevó a Lenín Moreno a decretar el "paquetazo" que desató las protestas" BBC Mundo, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-49978717>,) Ekim 2019, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

Oliva, N. (2019). "Crisis en Ecuador: de Protestas y Privilegios", *CELAG*, 4 Ekim 2019, <https://www.celag.org/crisis-en-ecuador-de-protestas-y-privilegios/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸⁴ Bunlardan başlıcaları, Birleşik Çalışanlar Cephesi (*Frente Unitario de los Trabajadores*), Ekvador Milliyetçi Yerliler Konfederasyonu (CONAIE), Ekvador Üniversite Öğrencileri Federasyonu (FEUE)dur.

¹⁸⁵ Oliva, N. (2019). "Crisis en Ecuador: de Protestas y Privilegios", *CELAG*, 4 Ekim 2019, <https://www.celag.org/crisis-en-ecuador-de-protestas-y-privilegios/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸⁶ İnternet: BBC Mundo, "In Pictures: Quito in crisis as protests continue", <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49994278>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸⁷ Oliva, N. (2019). "Crisis en Ecuador: de Protestas y Privilegios", *CELAG*, 4 Ekim 2019, <https://www.celag.org/crisis-en-ecuador-de-protestas-y-privilegios/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁸⁸ İnternet, The Guardian, "Indigenous Ecuadorians too strong to be ignored after dealt to end protests", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/16/ecuador-indigenous-protesters-bittersweet-triumph>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

nedeniyle Başkan Moreno, şehri terk etmiş ve Guayaquil'e gitmiştir. İlâveten Başkan Moreno, eylemcileri "darbeci" olmakla suçlarken söz konusu eylemlerin planlayıcısı olarak ise eski Başkan Correa'yı ve Venezuela Devlet Başkanı Maduro'yu hedef göstermiştir. Buna karşın Belçika'da ikamet etmekte olan Correa, suçlamaları inkâr etmekle birlikte mevcut şartlar altında bir erken seçimin gerekli olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁹. Ülke siyasi bir krizin ve iç ayaklanmanın içerisindeydi. Öyle ki Başkan olağanüstü hâl ilan ederken başkenti terk etmek zorunda kalmıştı. Ancak çok önemli bir husus vardı ki o da Başkan'ın tekrar seçilemeyecek olmasının çok kuvvetli bir olasılık olmasıydı¹⁹⁰. Bu nedenle Başkan seçimlerin yenilenmesine karar vermemiş, göstericiler ile uzlaşmayı seçmiştir. Bu uzlaşma çerçevesinde Başkan, 883 sayılı kararname ile ilan ettiği tasarruf tedbirlerini geri almıştır.

Ekvador örneği göstermektedir ki seçimlerin karşılıklı yenilenmesi, özellikle başkanın popülaritesinin düştüğü siyasi kriz durumlarında başvurulabilecek bir anayasal hüküm olmaktan çıkmaktadır. Somut örnekte Başkan, ekonomi politikasından feragatte bulunarak siyasi krizin derinleşmesini engellemiştir. Bununla birlikte karşılıklı uzlaşma zemininin olmadığı durumlarda bu müessesenin en azından yürütme lehine sonuç vermesinin -hele ki başkanın popülaritesinde dramatik düşüşler olduğu dönemlerde- pek mümkün olduğu söylenemeyecektir. Ancak önemle belirtilmelidir ki tarafların uzlaşmaya yanaşmadığı ve başkanın tekrar seçilemeyeceğini öngördüğü durumlarda seçimlerin karşılıklı yenilenmesi kurumunun tikanıklıkları çözmek için bir araç olarak kullanılması ihtimali de giderek düşebilecektir.

SONUÇ

Çalışmamızda başkanlar tarafından kullanılan 16 fesih kararı ile bir adet (Ekvador-2019) fesih kararının alınmadığı örnek ve sonuçları incelenmiştir. Bu örnekler aşağıda Tablo 1'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Buna göre bu 16 fesih kararının 10'u başkan lehine (%62.5),

¹⁸⁹ Emmott, R. (2019). "Ex-Ecuador president Correa denies planning coup attempt from exile", Reuters, 8 Ekim 2019, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

¹⁹⁰ Correa'nın son hükümetinde dışişleri bakanlığı yapmış olan Guillaume Long da erken seçim kararı almak için tüm şartların uygun olduğunu ancak Başkan'ın popülaritesinin çok düşük olduğu ve muhtemel bir seçimi kaybedecek olduğu için erken seçim kararı almadığını ifade etmektedir. Bkz. Finn D. (2019). "Lenin Moreno Has Betrayed Ecuador. Now the Country Is in Revolt. AN INTERVIEW WITH GUILLAUME LONG", JAKOBIN, 17 Ekim 2019, <https://jacobinmag.com/2019/10/ecuador-protests-lenin-moreno-correa-imf/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

4'ü (%24) başkan aleyhine sonuçlanırken 2 durumda (Portekiz-1982-1985) başkanın ne lehine ne de aleyhine bir sonuç doğmuştur. Başkanın fesih yetkisine konu sınırlaması getirilmediği Fransa ve Portekiz, en çok fesih yetkisinin kullanıldığı ülkelerdir. İki ülkede toplam 10 kez parlamento feshedilmiştir. Bu ülkelerin verilerine Ukrayna'nın 2007 ve 2019 pratiği de eklenebilir. Zira bu ülkede başkan, anayasal konu sınırlarına hiçbir şekilde riayet etmeyerek anayasaya aykırı/keyfi bir biçimde fesih yetkisini kullanmıştır. Dolayısıyla başkanın konu sınırı olmaksızın parlamentoyu feshettiği örnekler toplamda 12'dir denilebilir. Bunlardan 7'si (%58.3) başkan lehine, 3'ü (%25) başkan aleyhine sonuçlanırken 2'si ne başkan lehine ne de başkan aleyhine sonuçlanmıştır. Diğer yandan başkanın fesih yetkisini kullanımına konu sınırı getirilen Peru, Polonya, Ukrayna (2014) ve Türkiye'de (2015) 4 kez fesih kararı alınmış, bunlardan 3'ü (%75) başkan lehine biri ise (Polonya-1993) başkan aleyhine sonuçlanmıştır. Görüldüğü üzere başkanın fesih yetkisine konu sınırlaması getirilen ülkelerdeki seçimlerin yenilenmesi kararları (%75) konu sınırlamasının olmadığı pratiklere (%58.3) kıyasla daha çok başkan lehine sonuç üretmiştir. Başkanın fesih yetkisini kullanması durumunda seçimlerin karşılıklı yenilenmesinin öngörüldüğü Ekvador'da ise anayasal olarak tüm şartlar oluşmuş olmasına karşın başkan -popülaritesinin düşük olması nedeniyle erken seçim kararı almamıştır.

Ekvador örneği dâhil olmak üzere incelenen 17 durumun 6'sında (%35) devlet başkanı-Bakanlar Kurulu çatışması (kohabitasyon), 8'inde (%47) ise başkan parlamento krizi ya da siyasi-sosyal bir kriz bulunmaktadır. Buna karşın Polonya (1993), Portekiz (2004), Ukrayna (2007) örneklerinde hem kohabitasyon hem de başkan-parlamento krizi görülmektedir. Her iki krizin de görüldüğü örneklerden yalnızca Polonya'da seçim sonuçları başkan aleyhinedir. Kohabitasyon'un görüldüğü fakat başkan-parlamento krizinin görülmediği Fransa (1981 ve 1988), Ukrayna (2019) örneklerinde başkan daha yeni seçilmiş olup derhâl parlamentoyu feshetmiştir. Bu pratiklerin üçü de başkan lehine sonuçlanmıştır.

İncelenen 16 feshin 7'sinin (%43) sebebi hükümet krizi iken 2'sinin (%12.5) sebebi ise suni bir hükümet krizinin oluşturulmasıdır. Buna karşın 4 durumda (%25) başkan, konu sınırlandırılması olmaması nedeniyle, sistemde bir hükümet krizi yaşanmamasına karşın takdiri olarak parlamentoyu feshetmiştir. 2 durumda ise (%12.5) başkan, anayasada öngörülen konu sınırlandırılmasından farklı bir gerekçeyle yani anayasaya

aykırı olarak parlamentoyu feshetmiştir. Bu örnekler Ukrayna'da (2007 ve 2019 örnekleri) görülmektedir. Bir örnekte ise (Fransa-1968) sosyal bir kriz söz konusudur. Ekvador örneğinde de anayasada öngörülen şartları sağlayan ve ciddi sonuçları olan bir sosyal kriz söz konusu ise de başkan parlamentoyu feshetmemiştir. İncelenen 16 feshin amaçları da değişmektedir. Bunlardan 8'i (%50) hükûmet krizini çözmeyi amaç edinirken 7'sinde (%43.75) başkan avantajlı politik durumundan faydalanmak istemektedir. Bir durumda ise (Portekiz-1987) hükûmet güvensizlik oyları ile düşürüldükten sonra başkan erken seçim kararı almıştır. Fakat başkan bu kararı aldığı anda hâlen hükûmeti kurabilecek bir çoğunluk bulunmaktadır. Yani hem kriz çözüme amacı hem de keyfî bir tutum söz konusudur.

Sonuç olarak eğer başkanlar anayasal olarak fesih yetkisine sahip ve fesih yetkileri üzerinde bir konu sınırlandırması bulunmamakta ise parlamentoyu daha çok ve keyfî sebeplerle feshedebilmektedir. Diğer yandan başkanın fesih yetkisi anayasal olarak konu sınırlandırmasına tabi ise feshin kullanım sıklığı azalmakta ise de başkanlar, avantajlı durumlardan yararlanmak için ya suni bir hükûmet krizi oluşturmakta ya da doğrudan anayasaya aykırı olarak parlamentoyu feshedebilmektedir. Başkanın fesih yetkisini kullanması durumunda seçimlerin karşılıklı olarak yenilediği sistemlerde ise başkanın bu yetkisini kullanması daha da zorlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇIL, Murat (2018). *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- ALTAN, Cemal (2009). "Türkiye'de Erken Genel Seçimleri Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 8, Sa. 16.
- AMORIM NETO, Octavio ve LOBO, Marina Costa (2008). "Portugal's Semi-Presidentialism (Re)considered: An Assessment of the President's Role in the Policy Process, 1976-2006", *European Journal of Political Research*, Vol. 48, ss. 234-255.
- ANAYURT, Ömer (2019). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*, Ankara: Seçkin Kitabevi, 2. Baskı.
- ATAR, Yavuz (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 13. Baskı.
- BALKE, Nathan S. (1990). "The Rational Timing of Parliamentary Elections", *Public Choice*, Vol. 65, ss. 201-216.
- BARDAKÇI, Mehmet (2016). "2015 Parliamentary Elections in Turkey: Demise and Revival of AKP's Single-Party Rule", *Turkish Studies*, Vol. 17, No. 1, ss. 4-18.
- BERGMAN, Torbjörn, MÜLLER, Wolfgang C, STROM ve Kaare, BLOMGREN, Magnus (2003). "Democratic Delegation and Accountability: Cross-national Patterns", *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, (Ed. Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman), New York: Oxford University Press.
- BULMER, Elliot (2016). *Dissolution Power*, Stocholm: International Idea Constitution-Building 16.
- CANDAN, Kadir (2017). "1989 Sonrası Doğu Bloku Ülkelerinde Demokratikleşme Süreci: Polonya Cumhuriyeti'nde Yarı-Başkanlık Sisteminin Dönüşümü", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri-Yarı-Başkanlık Sistemi*, Ankara: TBBM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.
- COLE, Alistair (2005). *French Politics and Society*, Routledge, Second Edition New York.
- COPSEY, Nathaniel (2008). "The Ukrainian Parliamentary Elections of 2007", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, <https://doi.org/10.1080/13523270802003129>, ss. 297-309.

- ÇAĞLAR, Taha Enes (2019). "Parlamentonun Feshi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EHRMANN, Henry W (1963). "Direct Democracy in France", *The American Political Science Review*, Vol. 57, No. 4, ss. 883-901.
- EKİNCİ, Ahmet (2019). "Latin Amerika Ülkelerinde Başkanın Sorumluluğunu İşletmek İçin Parlamentoların Kullandığı Araçlar", *TBB Dergisi*, 144. Sayı, ss. 13-58.
- EKİNCİ, Ahmet (2020). *Yükselen Bir Hükümet Sistemi Tercihi Olarak Tek Başlı Karma Hükümet Sistemleri*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- EKİNCİ, Ahmet, KAPLAN ARIK, Aslıhan (2020) "Devlet Başkanının Anayasal Dönem Sınırını Uzatan ya da Ortadan Kaldıran Anayasa Değişikliklerinin Anayasa Değiştirme İktidarının Kötüye Kullanılması Bağlamında Değerlendirilmesi", *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 2020/1, ss. 71-122.
- ELGIE, Robert (2001) "Cohabitation": Divided Government French-Style", *Divided Government in Comparative Perspective*, (Ed. Robert Elgie), New York: Oxford University Press.
- ELGIE, Robert (2007). "Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies", *Taiwan Journal of Democracy*, Vol. 3, No.2, ss. 53-71.
- FREEDOM HOUSE: "Countries and Territories", <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, (Erişim Tarihi: 19/3/2020).
- FREIRE, Andre, LOBO, Marina Costa (2006). "The Portuguese 2005 Legislative Election: Return to the Left", *West European Politics*, Vol. 29, No. 3, ss. 581-588.
- GALLARDO LASTRA, A. G (2014). "Destitucion del Presidente y Disolucion de la Asamblea Nacional en los Articulos 130 y 148 de la Constitucion del Ecuador de 2008". *Dissertacion Previa a la Obstencion del Titulo de Abogada*, Quito: Pontificia Universidad Catolica del Ecuador Facultad de Jurisprudencia.
- Goldey, D. B. (1998). "The French General Election of 25 May-1June 1997", *Electoral Studies*, Vol. 17, No. 4, ss. 536-555
- GOPLERUD, Max, SCHELITER, Petra (2015). "An Index of Assembly Dissolution Powers", *Comparative Political Studies*, Vol. 49, No. 4, ss. 427-456.

- GÖZLER, Kemal (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- GÖZLER, Kemal (2017a). “‘Fesih’ ve ‘Seçimlerin Yenilenmesi’ Farklı Kavramlar Mıdır? ‘Cumhurbaşkanının Meclisi Fesih Yetkisi Yoktur’ İddiası Üzerine Bir İnceleme”, http://www.anayasa.gen.tr/fesih-yenileme.html#_ftn10, (Erişim Tarihi: 29/3/2020).
- GÖZLER, Kemal (2017b). *Elveda Anayasa*, Bursa: Ekin Kitabevi, 3. Baskı.
- GÖZTEPE, Ece (2010). Federal Alman Anayasası’nda Güvensizlik Oyu Sonucu Yasama Meclisinin Feshi Kurumu, *Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu’na Armağan*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 335-373.
- GÜL, Cengiz (2020). *Demokrasi Teorisi Açısından Başkanlık/Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Demokratik Değeri*, Ankara: Adalet Kitabevi.
- HAMILTON, Alexander, MADISON, James, JAY, John (2008). *The Federalist Papers*, No. 51, (Ed. Lawrence Goldman), New York: Oxford University Press.
- ITO, Takatoshi (1990). “The Timing of Elections and Political Business Cycles in Japan”, *Journal of Asian Economics*, Vol. 1, No. 1, ss. 135-156.
- JALALI, Carlos (2011). “The President is Not a Passenger: Portugal’s Evolving Semi-Presidentialism”, *Semi Presidentialism and Democracy*, (Ed. Robert Elgie, Sophia Moestrup, Yu-Shan Wu), Londra: Palgrave Macmillian, ss. 156-174.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer (1982). *Yasama Meclislerini Fesih Hakkı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- KARATEPE, Şükrü (2017). *Sistem Söyleşileri*, Ankara: A Kitap.
- KAYSER, Mark Andreas (2005). “Who Surfs, Who Manipulates? The Determinants of Opportunistic Election Timing and Electorally Motivated Economic Intervention”, *American Political Science Review*, Vol. 99, No. 1, ss. 17-27.
- KROK-PASZLOWSKA, Ania (2001). “Divided Government in Poland”, *Divided Government in Comparative Perspective*, (Ed. Robert Elgie), New York: Oxford University Press.
- LANDAU, David, ROZNAI, Yaniv ve DIXON, Rosalind (2019). “Term Limits and the Unconstitutional Amendment Doctrine: Lessons From Latin America”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3208187, (e.t.10.10.2019).

- LIJPHART, Arendt (2006). *Demokrasi Motifleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (Çev. Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun), İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- MANCILLO, Alfredo Serrano (2019). "Fin de Ciclo (corto) en Ecuador" *CELAG*, <https://www.celag.org/fin-de-ciclo-corto-en-ecuador/>, (e.t. 25.3.2020).
- MIERZEJEWSKI Melanie (2014). "When the Colors Fade: Party Politics, Institutionalization, and Democratization in Ukraine and Georgia", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Chicago: Graduate College of the University of Illinois.
- MOLCHANOV, Mikhail A. (2008). "Ukraine's Orange Revolution: Great Promise, Untimely Demise", *Post-Communist World*, 2008, https://www.researchgate.net/publication/294621677_Ukraine's_Orange_Revolution_Great_Promise_Untimely_Demise, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).
- MORGAN-JONES, Edward, SCHLEITER, Petra (2018). "Presidential Influence on Parliamentary Election Timing and the Electoral Fate of Prime Ministers", *The Journal of Legislative Studies*, Doi:10.1080/13572334.2018.1477273.
- NEGRETTO, Gabriel (2013). *Making Constitutions*, New York: Cambridge University Press.
- ÖZSOY, Şule (2009). *Başkanlı Parlamenter Sistem*, İstanbul: XII Levha Yayınları.
- ÖZSOY BOYUNSUZ, Şule (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemleri*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- PRZEWORSKI, Adam, ASADURIAN, Tamar, BOHLKEN, Anjali Thomas (2012). "The Origins of Parliamentary Responsibility", *Comparative Constitutional Design*, (Ed. Tom Ginsburg), New York: Cambridge University Press.
- SAYARI, Sabri (2016). "Back to a Predominant Party System: The November 2015 Snap Election in Turkey", *South European Society and Politics*, Vol. 21, No. 2, ss. 263-280.
- SCHLEITER, Petra, MORGAN-JONES, Edward (2009). "Constitutional Power and Competing Risks: Monarchs, Presidents, Prime Ministers, and the Termination of East and West Cabinets", *American Political Science Review*, Vol. 103, No. 3, ss. 496-512.
- SHEVEL, Oxana (2015). "The Parliamentary Elections in Ukraine, October 2014", *Electoral Studies*, Vol. 39, ss. 159-16.

- SHUGART, Mattheww Soberg, CAREY, John (1992). *Presidents and Assemblies*, New York: Cambridge University Press.
- SHUGART, Mattheww Soberg (2005). "Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns", *French Politics*, Vol. 3, ss. 232-351.
- SHUGART, Mattheww Soberg (2006). "Comparative Executive-Legislative Relations", *The Oxford Handbook of Political Institutions*, (Ed. R. A. W. Rhodes, Sarah A. Binder, Bert A. Rockman), New York: Oxford University Press.
- SMITH, Alastair (2003). "Election Timing in Majoritarian Parliaments", *B. J. Pol. S.*, Vol. 33, ss. 397-418.
- STROM, Kaare, SWINDLE, Stephen M. (2000). The Strategic Use of Parliamentary Dissolution Powers", *Parliamentary Control of Executive*, Directed by Thomas Lancaster, Manuel Sanchez de Dios, Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research, Copenhagen.
- SULA, Piotr, SZUMIGALSKA, Agnieszka (2013). "The Guardian of the Chandelier or a Powerful Statesman? The Historical, Cultural and Legislative Determinants of the Political Role of the President of Poland", *Presidents Abote Parties? Presidents in Central and Eastern Europe, Their Formal Competencies and Informal Power*, ss. 101-120.
- SZARSKA, Joseph (1997). "Snatching Defeat From the Jaws of Victory: The French Parliament Elecions of 25 May and 1 June 1997", *West European Politics*, Vol. 20, No. 4, ss. 192-199.
- TAŞ, Hakkı (2018). "Contained Uncertainty: Turkey's June 2018 Elections and Their Consequences", *Giga Focus*, No. 4.
- THIÉBAULT, Jean-Louis (2003). "France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic", *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (Ed. Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman), New York: Oxford University Press ss. 325-347.
- ULUŞAHİN, Nur (2013). "Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Siyasal Sistemimize Etkileri: Türkiye'de Hükümet Sisteminin Geçirdiği Dönüşüm ve Geleceğe Yönelik Beklentiler". *Yeni Türkiye Dergisi*. Sa. 51.
- von BEYME, Klaus (2000). *Parliamentary Democracy-Democracy, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999*, Londra: Palgrave Mcmillian, Londra

YALANSIZ, Nedim (2006). Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002, İstanbul: Büke Kitapları.

İnternet Kaynakları

ANADOLU AGENCY, “Perú: Tribunal Constitucional definió que disolución del Congreso por

parte del Ejecutivo fue legal”, <https://www.aa.com.tr/es/pol%C3%ADtica/per%C3%BA-tribunal-constitucional-defini%C3%B3-que-disoluci%C3%B3n-del-congreso-por-parte-del-ejecutivo-fue-legal-1702626>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

BARRÍA Cecilia: “Crisis en Ecuador: 4 razones que explican la crisis que llevó a Lenín Moreno a decretar el “paquetazo” que desató las protestas” BBC Mundo, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-49978717>,) Ekim 2019, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

BBC MUNDO: “Disolución del Congreso en Perú: renuncia Mercedes Aráoz, nombrada “presidenta en funciones” por el Parlamento en sustitución de Vizcarra”, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-49902304>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

BBC MUNDO: “Elecciones Perú 2020: los resultados preliminares muestran un Congreso fragmentado y al desplome del fujimorismo”, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-51262879>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

de la QUINTANA, Jimene: CNN Espanol, “Tribunal Constitucional de Perú vota a favor de la legalidad en la decisión de Martín Vizcarra de disolver el Congreso”, <https://cnnespanol.cnn.com/2020/01/14/alerta-peru-tribunal-constitucional-vota-a-favor-de-la-legalidad-en-la-decision-de-martin-vizcarra-de-disolver-el-congreso/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

EMMOTT, Robin: “Ex-Ecuador president Correa denies planning coup attempt from exile”, Reuters, 8 Ekim 2019, (25.3.2020).

“Indigenous Ecuadorians too strong to be ignored after dealt to end protests”, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/16/ecuador-indigenous-protesters-bittersweet-triumph>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

FINN, Daniel: “Lenín Moreno Has Betrayed Ecuador. Now the Country Is in Revolt. AN INTERVIEW WITH GUILLAUME LONG”, JAKOBIN, 17 Ekim 2019, https://jacobinmag.com/2019/10/ecuador-protests-lenin-moreno-correa-imf?__cf_chl_jschl_tk__=f9b7ad70d62283c7208c712ec27bb2f77c7cf37b-1585137425-0-Aa7Gbkso-q5pBfE2HZ8ILZqzGQxVp3P_

OmY-ncPORup5j1eIxJ1DD9_DdMDNnAr64mcS3CIRa qz3iTt
Ri0GK6BMUmIf5mUbFhqUzGBDROuV81IzLp8TCwhMZi-
1K7y7w6kO3kd5Oa1wQIBvIYwhHN24SYtA-s6Ol0Mjtdh1dj4INlnnuC
WCo6lGuy4w6cRV2a8OH1RD3FF1y09T_VDDRIYJ185UPeyAneXmOc
HpbHQGXGbAxXOQA-iFaV8O0RjfmQxf86bbwW05kTLdaBLyL_zVtc_
zjz8yT6d-9ebfVVRjiBNEpdb0ztSoDdYFde9DPav3D9x1uBFNzgHg9naNT
ZtAPXH2SgbbSaKpP3S-7qeaVZFSOK8VLWcf_7OBKG1AykGhtSeLp5Ez
63mPKEDpD3DI, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

Fixed-term Parliament Act, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/section/2/enacted>, (Erişim Tarihi: 20/3/2020).

INTERFAX: “Zelensky’s rep in Constitutional Court rules out possibility of declaring unconstitutional decree on Rada dissolution, snap elections”, <https://en.interfax.com.ua/news/general/592294.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

LA REPUBLICA: “En media hora se decidió lista de candidatos al TC”, <https://larepublica.pe/politica/2019/09/20/en-media-hora-se-decidio-lista-de-candidatos-al-tc-pedro-olaechea-congreso-fujimorismo/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

NEW YORK TIMES: “Ukraine’s New President Dissolves Parliament and Calls a Snap Election”, <https://www.nytimes.com/2019/05/20/world/europe/ukraine-zelensky-parliament-election.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

OLIVA, Nicolás: Crisis en Ecuador: de Protestas y Privilegios, CELAG, 4 Ekim 2019, <https://www.celag.org/crisis-en-ecuador-de-protestas-y-privilegios/>, (Erişim Tarihi: 25/3/2020).

PERU 21: “CIDH objeta falta de transparencia en proceso de seleccıon para el TC”, <https://peru21.pe/politica/cidh-objeta-falta-de-transparencia-en-proceso-de-seleccion-para-el-tc-noticia/> (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

PERU 21: “Pleno rechazó cuestıon previa para suspender la eleccıon de los miembros del TC”, <https://peru21.pe/politica/pleno-rechazo-cuestion-previa-para-suspender-la-eleccion-de-los-miembros-del-tc-noticia/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

“Profile: Yulia Tymoshenko”, BBC News, 23 Mayıs 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-15249184> (Erişim Tarihi: 27/3/2020).

RFERL: “Final Ukraine Election Results Confirm Zelenskiy Landslide”, <https://www.rferl.org/a/final-ukraine-election-results-confirm-zelenskiy-landslide/30076731.html>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

“President of Ukraine”, <https://www.president.gov.ua/en/president/biografiya>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

Quartz: “Ukraine’s newly elected president already plays the role on TV”, <https://qz.com/1600884/volodymyr-zelensky-elected-as-ukraines-president-after-playing-the-role-on-tv/>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

YÜKSEK SEÇİM KURULU,

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>, (Erişim Tarihi: 22/3/2020).

Tablo 1: İncelenen Ülkelerde Fesih Yetkisinin Kullanımı, Gerekçeleri ve Sonuçları

Örnekler	Kohabitasyon	Başkan-Parlamento Krizi/ Siyasi-Sosyal Kriz	Fesih Nedeni	Feshin Amacı	Seçim Sonuçları ¹⁹¹
Fransa (1962)	(-)	Var ¹⁹²	Hükümet Krizi	Kriz Çözme	Başkan Lehine
Fransa (1968)	(-)	Var	Sosyal Kriz	Kriz Çözme	Başkan Lehine
Fransa (1981)	Var	(-)	Keyfi Fesih	Avantajlı Politik Durum	Başkan Lehine
Fransa (1988)	Var	(-)	Keyfi Fesih	Avantajlı Politik Durum	Başkan Lehine
Fransa (1997)	(-)	(-)	Keyfi Fesih	Avantajlı Politik Durum	Başkan Aleyhine
Portekiz (1979)	(-)	Var	Hükümet Krizi ¹⁹³	Kriz Çözme	Başkan Aleyhine ¹⁹⁴
Portekiz (1983)	(-)	(-)	Hükümet Krizi	Kriz Çözme	(-) ¹⁹⁵
Portekiz (1985)	(-)	(-)	Hükümet Krizi	Kriz Çözme	(-)
Portekiz (1987)	(-)	(-)	Hükümet Krizi	Kriz Çözme/ Keyfi	Başkan Aleyhine ¹⁹⁶
Portekiz (2004)	Var	Var	Keyfi Fesih	Avantajlı Politik Durum	Başkan Lehine

191 Seçim sonuçlarının boş bırakıldığı kısımlar, başkanın kendisini partiler üstü ilan ettiği durumlardır. Başkan fesih kararını alırken herhangi bir parti aleyhine ya da lehine hareket etmemektedir ya da yeni oluşan parlamento açıkça başkan lehine ya da aleyhine tavır almamıştır. Ekvador örneğinde ise başkan, sahibi olduğu fesih yetkisini kullanmadığı için ilgili alan boş bırakılmıştır.

192 Fransa'da 1962'de başkan ile parlamento arasındaki kriz, 1968'de ise başkan aleyhine başlayan sokak hareketleri erken seçim kararı için belirleyici olmuştur.

193 1979-1985 yılları arasında Başkan Eanes, kendini partiler üstü bir konumda tutmuş; partiler ile doğrudan mücadeleye girişmemiştir. Bu nedenle kohabitasyon ya da başkan-parlamento gerilimi söz konusu değildir. Bu dönemdeki erken seçim kararları, hükümetin parlamento tarafından güvensizlik oyları ile düşürülmesine dayanır.

194 1979 seçimleri öncesinde Başkan Eanes, parlamentodaki partilerden teknookrat kabineler kurmayı amaçlamış fakat bu kabineler parlamento tarafından güvensizlik oyları ile düşürülmüştür. Bu nedenle özel olarak seçim sonuçları olmasa bile parlamento başkana fesih kararı aldirarak dahi onun politikası karşısında üstün gelmiştir. Bu nedenle hem erken seçim kararı hem de seçim sonuçları başkan aleyhinedir.

195 1985 ve 1987 yıllarındaki erken seçimlerin sonuçları bakımından başkanın ne lehine ne de aleyhine bir sonuç vardır. Zira bu dönemde başkan partiler üstü bir konum tercih etmiştir.

196 Başkan, hükümet krizi sonrasında kendi partisi hükümeti kurabilecek olmasına karşın erken seçim kararı almış; bu seçimlerde rakip parti parlamento çoğunluğu sağlamıştır.

Polonya (1993)	Var	Var	Hükümet Krizi	Kriz Çözme	Başkan Aleyhine
Peru (2019)	(-)	Var	Hükümet Krizi	Kriz Çözme	Başkan Lehine
Ukrayna (2007)	Var	Var	Anayasaya Aykırı/ Keyfi Fesih	Kriz Çözme	Başkan Lehine
Ukrayna (2014)	(-)	(-)	Suni Hükümet Krizi	Avantajlı Politik Durum	Başkan Lehine
Ukrayna (2019)	Var	(-)	Anayasaya Aykırı/ Keyfi Fesih	Avantajlı Politik Durum	Başkan Lehine
Türkiye (2015)	(-)	(-)	Suni Hükümet Krizi	Avantajlı politik durum	Başkan Lehine
Ekvador (2019)	(-)	Var	(-)	(-)	(-)